

letnik III
številka

2

**jezik
in
slovstvo**

1957/1958

Jezik in slovstvo

Letnik III, številka 2

Ljubljana, 15. novembra 1957

List izhaja od oktobra do maja vsakega 15. v mesecu (osem števil)

Izdaja ga Slavistično društvo v Ljubljani

Tiska Celjska tiskarna v Celju

Uprava je pri Mladinski knjigi v Ljubljani

Opremila inž. arh. Jakica Accetto

Uredniki dr. Tone Bajec, Slovanski inštitut v Ljubljani (NUK), za jezikoslovni del
dr. Lino Legiša, Ljubljana, Vrhovčeva 4, za literarno-zgodovinski del
dr. Joža Mahnič, Ljubljana, Novi bloki 16, za metodološki del in odgovorni urednik

Rokopise in dopise pošiljajte na naslove posameznih urednikov

Naročila in vplačila sprejema založba »Mladinska knjiga« v Ljubljani, Tomšičeva 2, poštni predal 36, telefon 21-593, tekoči račun pri Komunalni banki v Ljubljani št. 60-KB-1-Ž-67

Letna naročnina 450 din, polletna 225 din, posamezna številka 60 din;
za dijake, ki prejemaajo list pri poverjeniku, 360 din;
za tujino celoletna naročnina 600 din

Vsebina druge številke

<i>Marja Boršnik</i> Književna gibanja kot odsev družbenega razvoja	49
<i>Janko Moder</i> Ruska lastna imena v slovenščini	55
<i>Franc Pediček</i> Naši višješolci in leposlovje	60
<i>Bogomil Gerlanc</i> K Župančičevi mladinski liriki	64
<i>Jože Toporišič</i> Sistemske premene soglasnikov v knjižnem govoru	70
<i>Ivan Kolar</i> Literarni sprehod po Ljubljani	76
<i>J. Roš</i> Beseda o vejici	83

Ocene in poročila

<i>Janez Gradišnik</i> Sedmina	87
<i>Emil Štampar</i> Novo Jurančičevo Srbohrvatsko berilo	89

Slovniske in pravopisne drobtine

<i>France Goršič</i> Problematika in problematičen	90
<i>L. Stanek</i> O razlogovanju tujk	91
<i>Fr. Jesenovec</i> Pripomba je bila iznešena	91

Zapiski

<i>L. L. Več</i> žive dramatike	92
<i>Viktor Smolej</i> Beograjski kongres	93
<i>Tinka Orožen</i> Beograjski kongres	95
<i>Marko Kranjec</i> Občni zbor Slavističnega društva	96

KNJIŽEVNA GIBANJA KOT ODSEV DRUŽBENEGA RAZVOJA

Naj koj uvodoma pripomnim, da gibanja, ki se pojavljajo v slovenski književnosti, niso samo odsev družbenega razvoja slovenskega naroda. Ne glede na to, da dobivajo pobudo tudi od drugod, jim daje samosvoj značaj še dejstvo, ki se doslej z nikakršnim razvojem ni dalo blagodejno spremeniti. To je naša številčna majhnost. Ta majhnost, ki že tisoč let ogroža naš obstoj, je vzrok, da preti našemu življu, ki se neposredno odmakne od zemlje, hitrejši nacionalni pogin kakor kateremu koli večjemu, enako žilavemu narodu. Od tod neprestana potreba po vračanju k zemlji in h kmetu ter po poživljanju kmečke tradicije.

Za Slovence je postalo usodno, da so kmalu po naselitvi na svoje sedanje, geografsko in družbenopolitično tako izpostavljeno ozemlje v boju z družbeno in kulturno naprednejšim germanskim sosedom izgubili svojo državno samostojnost, hkrati pa tudi svoje plemstvo. Prvotno na tem ozemlju že razredno diferencirani, so se polagoma izenačili v en sam razred podložnih kmetov. Gospodarsko sta jih izkoriščala tuje plemstvo in duhovščina, ki Slovencev nista pripustili do kulturnih žarišč. Tako je z izjemo nekaterih nepovezanih zapiskov tuje duhovščine in plemstva slovenščina živela le v besedi, ne v pisavi, vse do nastopa protestantizma.

Da naše ljudstvo tudi skozi ves srednji vek ni bilo mrtvo, priča vrsta anonimnih besednih umetnin, ki so takrat nastajale, a so bile v veliki meri takšnega značaja, da so pomenile le tarčo za napade duhovščine. Upravičeno torej domnevamo, da je velik del te najoriginalnejše in morda tudi najrevolucionarnejše nenapisane ljudske umetnosti nasilno propadel.

Navedene družbenopolitične okoliščine so vzrok, da se kriza evropske fevdalne družbe pri Slovencih ni mogla v večji meri uveljaviti ne v novem znanstvenem pogledu na življenje — *humanizmu* — ne v novem umetnostnem slogu — *renesansi*, saj sta oba pojava plod kultivirane inteligence in bogatega aristokratsko-meščanskega razkošja. Humanizem je pri nas obrodil le toliko, kolikor je pripravil plodna tla za razvoj novega verskega gibanja — *protestantizma*.

Slovensko ljudstvo, ki je istočasno krvavelo v brezupnem boju tlačanskih množic proti fevdalni gospodi, se je sprva oklenilo protestantizma v prepričanju, da bo to versko gibanje, ki razglša načela »svobode«, podprlo tudi njegove protifevdalne zahteve. Ker se je pa slovenski oficialni protestantizem razvijal v Luthrovi smeri, ki so jo poleg meščanstva proti vladarjevim absolutističnim prizadevanjem zastopali tudi kmetovi fevdalni tlačitelji — plemiči, se je naše ljudstvo za novo vero ohlajalo in s tem olajšalo delo protireformatorjem. Zaradi svojega verskega značaja in povezave s fevdalci slovensko protestantsko gibanje sicer ni moglo imeti ne družbeno revolucionarnih ne posvetnih umetnostnih prizadevanj, za razvoj slovenskega duhovnega, predvsem književnega življenja pa je odločilnega pomena. Omajalo je avtoriteto statičnega katoliškega dogmatizma ter z organizacijo prvih slovenskih knjig in slovenskega knjižnega

jezika omogočilo duhovno potlačenemu in fevdalno razkosanemu slovenskemu ljudstvu oblikovanje enotnega duhovnega razvoja in notranjo osredotočitev. S tem je bila podana kulturnopolitična osnova za organsko rast Slovencev v samostojen narod.

Poldrugo stoletje avstrijskega vladarskega centralizma in katoliške verske reakcije, ki je sledila nasilnemu zatoru protestantizma na Slovenskem, dokazuje, da okostenelost absolutizma in katoliške dogme kljub novemu, na zunaj razgibanemu *baročnemu* slogu ni mogla biti plodna za samobitnejša, najmanj za kakšna posvetna literarna gibanja. Vse do srede 18. stoletja se je v našem slovstvu ohranila srednjeveška fevdalna miselnost, ki je bila v času, ko je naše ljudstvo preživljalo burno uporniško življenje, skoraj brez vsakršnega stika z njegovim trpljenjem in boji. To pa ni nič čudnega, saj je bilo to slovstvo skoraj izključno v rokah nižje duhovščine — edine pismene plasti, ki se jezikovno ni oddaljila od našega kmeta. Medtem je avstrijski vladar, ki se je v svoji težnji po absolutizmu opiral na meščanstvo, tudi med Slovenci omogočil pot trgovskemu kapitalu in gospodarskemu napredku. Razvijajoče se meščanstvo pa v tej dobi za rast slovenske književnosti ni pomenilo niti tolikšne opore, kot jo je v dobi protestantizma, saj si od slovenščine ni obetalo nobene gmotne koristi in se je rajši kolikor mogoče hitro prilagodilo tujcem.

V dobo propadanja fevdalnega sistema so torej stopili Slovenci brez pomembnejše posvetne literarne tradicije in brez svoje za vodstvo revolucije sposobne buržoazije. Kljub takim pogojem je rastoča germanizacija avstrijskega razsvetljenega absolutizma pri nas naletela na narodnostni odpor, ki se je javljal — vsekakor ne brez povezave s *predromantiko* — v obliki narodnega *preroda* že dve desetletji pred francosko revolucijo. Slovenska prerodna misel je nastajala v glavah posameznih inteligentov in si le počasi utirala pot med ljudstvo. Ker je bila večina posvetnega slovenskega izobraženstva sredi 18. stoletja še potujčena, so bili prvi glasniki novega slovstvenega razvoja nižji duhovniki, ki so nadaljevali versko smer poprejšnje dobe, hkrati si pa v duhu novih razsvetljenih in prerodnih gesel prizadevali za splošno ljudsko izobrazbo in za uveljavljanje slovenščine v posvetnem pesništvu. Fevdalnih osnov družbenega reda se niso dotikali.

Za razvoj slovenskega *razsvetljenega* gibanja je usodno, da tudi na svojem višku ni našlo dovolj odziva med posvetnim meščanstvom. Njegovo gmotno in duhovno žarišče je bil baron Žiga Zois, edini slovenski aktivni preroditelj iz bogataških, a propadajočih plemiško-buržoaznih vrst, ki je služil napredku, kolikor je soglašal z njegovo široko racionalistično razgledanostjo in prerodno vneto, idejam francoske revolucije pa je ostal kot fevdalec nasproten.

Kot je bilo Zoisovo mecenstvo in mentorstvo za znanstveno in literarno usposabljanje slovenščine dragoceno, tako je utegnila biti njegova fevdalna vklenjenost eden od zaviralnih momentov, da v dobi razsvetljenstva, v tem prvem razdobju slovenskega preroda, izvrševalci njegovih načrtov niso postavili nobenega naprednega družbenopolitičnega programa. Kljub temu je našla revolucionarna demokratičnost tedanjega našega najodločnejšega svobodomisleca, meščanskega uradnika Antona Tomaža Linhart, tudi javen odsev v dramatik, občudovanje francoskih

osvoboditeljskih teženj pa je dobilo javno priznanje v pesmi razsvetljenega duhovnika Valentina Vodnika. Ni pa Zois brez zaslug, da je prav Vodnik v posvetni pesmi pričel poglobljati prve iskrene, preproste tone, s tem da je premagal tujo *rokokojsko* in *psevdoklasicistično* navlako in tako postal med nami prvi pomembnejši pesniški glasnik pristnega domačega življenja. Linhart in Vodnik sta uveljavljala v svojem literarnem delu meščanske ideale in povezovala razsvetljenstvo z romantiko.

Tako je nadaljevala *prva romantična generacija* smer razsvetljenstva, poudarjajoč predvsem skrb za slovenščino in tradicionalno ljudsko izročilo. Uveljavljala se je v dobi francoske okupacije, Napoleonovega poraza ter »svete alianse« in je plod ter hkrati tudi žrtev ostrih družbenih nasprotij med rastočo buržoazijo in nasilno zmagujočo fevdalno reakcijo.

Druga romantična generacija je nadaljevala tradicije prve predvsem z realizacijo izdaj ljudskega izročila, od filološko-etnografskega programa prve generacije pa se je povzpela do izdaj umetne poezije, ki je evropsko kultiviran izraz najglobljih človeških protislovij in pretresov in je namenjena predvsem posvetnemu izobraženstvu.

Ker je bilo izobraženstvo v tem času z razvijajočo se buržoazijo vred še zmerom skoraj povsem potujčeno, se upravičeno sprašujemo, od kod iz zaostale province nenadoma tolikšen vzpon.

Velika dela skoraj zmerom koreninijo v veliki veri. Toda ne v statični dogmatiki, marveč samo v takšni veri, ki raste iz svobodnega gibanja notranjih protislovij. Zato ni slučaj, da so največja dela prejšnjega stoletja nastajala v času največje družbenopolitične in duhovne dinamike — v času meščanskodemokratskega boja zoper fevdalizem za novo razredno oblast. Liberalizem, napredna ideologija revolucionarne buržoazije, je prinašal s francosko okupacijo in z naraščajočo buržoazijo tudi k nam meščansko demokratično miselnost z novo vero v svobodo, enakost in bratstvo. Ta vera je bila tem močnejša, čim hujši je bil reakcionarni fevdalni pritisk. Naši najnaprednejši inteligenci je obljubljala odrešenje: enakopravnost in svoboden razmah zatiranega posameznika in naroda. Kakor vrelec iz stoletnega podtalnega hrepenenja izkoriščanega ljudstva je prodrla ta vera v našem največjem geniju Prešernu, ki korenini globoko v preteklosti, da se je mogel trdno zasidrati v domači in evropski sodobni problematiki ter se pognati daleč naprej v prihodnost.

Prešernova genialnost nam ne dopušča, da bi jo utesnjevali v kateri koli družbeni kalup ali časovni slog, najlaže pa se dá razumeti, da je prodrla na dan prav v silno razgibani dobi tridesetih in štiridesetih let prejšnjega stoletja, ko se je borila in si leta 1848 vsaj začasno tudi priborila oblast buržoazija z najnaprednejšimi gesli, ki vera vanje še ni bila omajana. Disharmoničnost sodobne družbe pa je presojal Prešeren z enakim *satirično-kritičnim realizmom* kakor v naslednjih desetletjih Levstik, osrednji meščanskodemokratski borec, ki ni slučaj, da se je zrušil pod težo osebnih bolečin prav v sedemdesetih letih — v času, ko je dosegla bojovita mlada slovenska liberalna generacija svoj višek in padec.

Kje so vzroki, da je prav v sedemdesetih letih slovenski liberalizem hkrati s kritičnim realizmom dosegel svoj vrh? In kje so vzroki, da je bil kulturnobojni sunek liberalizma tako bežen, a naš tedanji realizem še tako prežet z romantiko, kritično sicer globok, a literarno fragmentaren?

Vera v osvobodilno in ustvarjalno silo liberalizma je živela v naši vodilni napredni generaciji še po zrušitvi absolutizma, skozi ustavno dobo šestdesetih let in se je šele po nastopu dualizma, po končni zmagi nemške liberalne buržoazije pričevala krhati. Vse dotlej pa se je naš realizem izčrpaval v razrednem boju, s tem da se je gnil za ideale liberalnodemokratskega meščanstva proti fevdalno-klerikalnim preostankom staroslovenske jeranovske in bleiweisovske smeri. Bil je pa šibak, ker je bil izraz peščice najnaprednejših posameznikov in ni imel še skoraj nikakega družbenogospodarskega zaledja.

Tragično za vso našo meščanskodemokratsko kulturo je, da se je slovenska buržoazija pričela politično in gospodarsko uveljavljati šele tedaj, ko je v svetu že klonila v družbeno reakcijo (prim. Kardelj, Razvoj slovenskega narodnega vprašanja, 1957, 266). Zato ni mogla stopiti na čelo revolucionarnega boja za neodvisno, zedinjeno Slovenijo niti podpreti najnaprednejših kulturnobojnih prizadevanj naših književnikov.

Spričo pogubnih posledic kapitalizma, ki je v nastajajočih imperia-lističnih oblikah grozil izžeti in upropastiti vse male narode, ter spričo rastočih družbenih nasprotij pa je čedalje bolj upadala vera v uresničljivost demokratičnih teženj liberalizma, z njo pa tudi romantični zagon našega realizma, ki se je pričel vse bolj umikati kritiki žgočega bistva in se zoževati v drobno površinsko opisnost.

Zaradi naraščajočega gospodarskega in političnega pritiska tujega kapitalizma in zaradi preteče nevarnosti razvijajočega se domačega proletariata — delavstva pa tudi propadlega kmeta, čigar proletarizacija je katastrofalno naraščala in je nobeno izseljevanje ni moglo zaustaviti — se je čutila v zadnjih desetletjih prejšnjega stoletja že dokaj razvita slovenska liberalna buržoazija čedalje bolj varno v zaščiti reakcije; zato se je vse bolj nagibala h kompromisom s katoliškim taborom. Spričo tega se tudi naš *realizem* v prejšnjem stoletju nikoli ni mogel docela otresti idealističnih elementov in se je bil po kratkotrajnem *deskriptivnem* stadiju koj spet pripravljen umikati v tradicionalno romantiko (Tavčar). Tej se je z vso silo ustavljal edinole najdoslednejši svobodomiselni realist Aškerc. Moč za svoj kritični realizem pa je zajemal zlasti iz ruskih literarnih vrelcev, kajti naprednost vrelcev slovenskega liberalizma je usihala.

Dokaj radikalno injekcijo je skoraj istočasno skušala dati temu vse bolj oportunističnemu liberalizmu *naturalistično* usmerjena mladina. Ni pa imela ta »nova struja« družbenih pogojev, da bi mogla uveljaviti velikomestno tematiko, ne dovolj trdne hrbtenice, da bi mogla biti kos vehementni reakciji: da bi vzdržala na prvotnih kritičnobojskih postojankah zoper gnilobo in zlaganost sodobne slovenske buržoazije.

V takšnem boju je mogel zmagovati le, kdor je imel pogum, da se izloči iz buržoaznih vrst in se priključi naprednejšemu družbenemu razredu. To pa je deloma dosegel šele Cankar v »moderni«.

Slovenska *neoromantika* »moderne« ni beg pred vznemirjajočo revolucionarnostjo novih sil, marveč odklon od napihnjene, duhovno votle buržoazne stvarnosti. Ta brezdušna stvarnost je mlade, vsega lepega žejne duše naplavila v predmestno dno ljubljanske »cukrarne«, v zatočišče deklasirancev. Sredi teh brodolomcev in obupancev je bilo videti brezizgledno vsako prizadevanje za izboljšanje socialnega in kulturnega

položaja, »cukrarna« je tedaj visela kot grozoten simbol nad vso usodo slovenskega naroda proletarca, ki mu je v tedanjih od zunaj in znotraj brezupnih razmerah pretil pogin.

Slovenska narodna enota je bila v tem času še zmerom razdrobljena v vrsto majhnih dežel in je nad zahtevo marčne revolucije po političnem zedinjenju že zdavnaj obupala. Razen v osrednji deželici Kranjski, ki ni obsegala niti polovice celotnega slovenskega ozemlja, je ves ta komaj enainčetrtilijonski narodek povsod pritiskala le nemška in italijanska buržoazija. Ta je z gospodarskim in nacionalnim nasiljem preprečevala razvoj domačega gospodarstva. Ker je slovenska obrt ob tuji konkurenci propadala in ker je ta dušila tudi našo industrijo, so vsa slovenska mesta razen Trsta ostala provincialna in se tudi slovenski proletariati po večjih centrih ni mogel razviti. Narodu, ki je bil kljub hriboviti, slabo donosni zemlji še zmerom pretežno agraren, je spričo visokih davkov in cenejšega inozemskega uvoza pretil pogin. Gmotno v krempljih liberalnih oderuhov, duhovno v krempljih klerikalne duhovščine, je najspodobnejše delovne moči žrtvoval emigraciji.

Vsaj do preloma stoletja je slovenska duhovščina številčno zdaleč presegala drugo izobraženstvo, ki se je nenehno potujčevalo. V duhu internacionalnih katoliških teženj se ji je posrečilo v nekaj letih spretno organizirati moderno kapitalistično gospodarstvo, ki se je z njim trdno usidrala v najširših plasteh ljudskih množic na kmetih, pridobivajoč si z gmotnim vse silnejši duhovni vpliv tudi po mestih (prim. D. Stegu, Kritične misli o Ivanu Cankarju in njegovi dobi; študija v rokopisu). Ko je leta 1909 absolutno zagospodarila, je bila njena buržoazna nasprotnica — nekoč tako napredna liberalna stranka — že skoraj čisto pri tleh.

Takšne razmere so nujno morale zbuditi v najnaprednejših glavah slutnjo o umirajočem narodu Slovencev in jih prignati v obup. »Ako je umetnost najzvestejša hčerka življenja in če je slabotna in malodušna, mora tičati vzrok temu prikazu v naših razmerah, kajti kako bi rasla smokva na trnju in kako naj rodi kopina grozd!« je vzkliknil pesnik Župančič leta 1903 v eseju o Murnovih pesmih.

Toda tudi v tem času smo bili Slovenci še mlad, naraven narod, poln žilave delavnosti in vere v življenje. Kot taki smo težili k realizmu in h kritiki obstoječih razmer. Cankarjeva satira je zvesta naslednica Prešernove in Levstikove, le da s še grenkejšim zamahom biča rastočo gnilobo slovenske buržoazije. Kot največji revolucionar in socialni reformator svoje dobe je Cankar lahko še veliko stvarneje in podrobneje kot svoj čas Prešeren ali Levstik svoji dobi nakazal program boja za osvoboditev slovenskega naroda, in to v okviru jugoslovanske federativne republike. V svojem leposlovnem delu je prikazal slutnjo proletarca, ki bo koval svet. Oporo za ta boj je črpal iz vere v novo družbeno ureditev, ki mu jo je vcepljala od začetka tega stoletja vse tesnejša povezava z delavskim razredom. Vendar naša socialna demokracija, ki naj bi bila glasnica njegovih najnaprednejših teženj, a sta jo hromila avstromarksizem in omahovanje malomeščanske inteligence, ni mogla v njem trdno in trajno premagati usedlin, ki so ga povezovale s tradicijo. Ojačila pa mu je samozavest proletarca in poglobila odpor zoper našo tragično usodo. S pritegovanjem v trdo domačo stvarnost mu je hkrati z ostalo generacijo

»moderne« preprečila dekadentno pot, kot so jo od zadnjih dveh desetletij prejšnjega stoletja ubirali deklasirani poeti velikih evropskih narodov, ki jim družbena usoda in narodova eksistenca ni bila več problem.

Narobe bi pa seveda bilo, če bi prezrli pri naši »moderni« *dekadenco*, ki je ni narekovala zgolj časovna moda, marveč so ji vtisnile tudi poprej navedene družbene okoliščine specifičen značaj. Posebej je treba tu še poudariti, da je gibanje »moderne« izraz generacije, ki prva pri nas v celoti ne izvira več s kmetov, marveč pretežno iz deklasiranih najnižjih plasti. Te grenke družbene okoliščine pa so pahnile lepote in pravice žejne poete v čudovit notranji, izsanjan svet in poglobile tiste romantične oziroma *simbolistične* elemente, ki so sad najtišjega hrepenenja po svetlem, prečiščenem življenju. V tem umetniškem izrazu najgloblje občečloveške, nacionalne in osebne bolečine se je povzpela slovenska »moderna« (Kette, Murn, Cankar, Župančič) na višek, kakršnega je mogla kasnejša poezija le še izjemoma doseči (Gradnik, Kosovel).

Strahote prve svetovne vojne so odmik od družbene stvarnosti izostrile. Zavest brezplodnosti pokola, kjer krvavi naš narod v kleščah tujega imperialističnega pohlepa, je zbudila v duševnosti mlade generacije tolikšno duhovno razdejanje, da ni našla več ravnotežja med seboj in družbo. *Ekspressionizem* je gibanje, ki je poplavilo vse naše povojno leposlovje, in pomeni širok izraz za vsa iskanja, menjajoče se programe in raznotere »izme«, združujoč svetovne nazore in politična hotenja v težnjo po bistvenem, po poduhovljenju in obuditvi zapravljenе človečnosti.

Kmalu se je iz te abstraktne vizionarnosti izluščila konkretna podoba človeka in družbe, ki naj dá pohojenemu človeštvu vero v pravičnejšo ureditev. Od oktobrske revolucije naprej je prodirala vera v komunizem preko vračajočih se vojakov pa tudi preko tiska med Slovence, jih poživljala v optimističen razmah in jih spet pritegovala k realnosti. Hkrati jim je omogočala vse treznejši pogled na družbeno stvarnost.

Med prvo svetovno vojno se slovenska politika ni razvijala v duhu Cankarjevega revolucionarnega programa. Zedinjenje jugoslovanskih narodov leta 1918 ni toliko posledica nekih zavestnih notranjih prizadevanj kolikor imperialističnih protislovij na Balkanu. Slovenci s tem nismo dosegli odrešitve. Razkosanih na štiri države, nas niso nasilno potujčevali samo v Italiji, Avstriji in na Madžarskem, marveč se tudi v bivši Jugoslaviji nismo mogli svobodno razvijati. Ker je ostalo vodstvo te na pol kolonialne Jugoslavije v rokah reakcionarnih predstavnikov buržoazije in veleposestva, nova država ljudskim množicam ni prinesla ne agrarne reforme ne politične svobode. Nasprotno, hkrati z barbarskim preganjanjem naprednih političnih sil in z gospodarsko dušitvijo malega delovnega človeka je skušala velesrbska hegemonistična politika zatreti tudi slovensko kulturno in narodno individualnost in nas nasilno spojiti v integralno »jugoslovanstvo«. Čim hujši pa je bil domači in tuji fašistični pritisk, tem močnejši je bil odpor ilegalnega revolucionarnega gibanja, ki je sprejelo dediščino vsega pozitivnega in naprednega iz slovenske preteklosti. Odkar je prevzelo vodstvo v boju za družbenopolitično osvoboditev in zedinitev razkosane Slovenije, se mu je vse bolj pridruževala tudi napredna slovenska inteligenca, ki je marksistični ideologiji odprla pot tudi v domače revije in založbe.

Z rastočo vero v novo življenje se je v tridesetih letih tudi v slovenski književnosti ekspresionistični patos umaknil *socialnemu realizmu* nove stvarnosti. Kot reakcija na komplicirano abstraktnost, egocentrični artizem in brezperspektivno odmaknitev od dejanskega življenja je zmagoval s Prežihovim Vorancem na čelu v rodni kmečko-proletarski svet zamaknjeni in iz njega črpajoči družbeni optimizem s široko problematiko novega časa, boreč se za preprost, jasen izraz.

Doba narodnoosvobodilnega boja je bila prepolna dejanj, da bi se ji napredni pesnik utegnil umakniti v zatišje obsežnejšega in globljega ustvarjanja. Drobnoposlovje tega časa je prenehalo biti izraz individualnih usod: postalo je sad trpljenja in revolucionarnih teženj vsega slovenskega ljudstva. Pesimizem se je umaknil življenjski radosti, pasivnost borbenosti, drobna usoda posameznika je postala ničeva spričo žrtev, muk in junaštev celote.

Dokler Slovenci nismo dosegli samostojne državnosti, nam je pomenila književnost najvišji forum za uveljavljanje lastne samobitnosti. Po osvoboditvi, z združitvijo pretežnega dela našega naroda v enotno federativno republiko, se je vloga naše književnosti občutno skrčila.

Narodnoosvobodilni boj nam je vzravnal hrbtnico, žrtve in napore tega boja pa so terjali oddih. Le redkokdo je od prvih let družbene graditve pričakoval novega svojevrstnega stilnega razmaha in vélikega teksta. Nadaljevala so tradicijo zadnjih dveh desetletij, a vse bolj navzven: bila so duhovno prepasivna, da bi bila mogla kdo ve koliko prerasti kliše.

Zadnja leta pa se vse bolj pojavlja težnja po aktivizaciji. Kadar bo prebolen *neoekspresionizem*, ki nastopa kot reakcija na brezdušno klišejestvo, mora priti do sinteze: tedaj se utegne pojaviti vélika umetnost, kakršno terja naš čas. Takšna besedna umetnost je zmerom bila in bo izraz duhovnega in realnega sveta, izraz človeka in družbe.

Pogoj za to pa je svetovni družbeni razvoj, ki bo človeku omogočil vero v življenje. Da je res tako, priča vsa naša književna preteklost, kar sem skušala nakazati v tem kratkem referatu.¹

Janko Moder

RUSKA LASTNA IMENA V SLOVENŠČINI

Nadaljevanje in konec

15. Ruščina ima zanimivo posebnost, da loči moža in ženo po priimku. Mož je na primer Karenin, njegova žena Karenina, mož Tretjakov, žena Tretjakova. V slovenščino to po črki prepisujemo in vsak priimek posebej sklanjamo, ker je na primer Karenina ravno tako uradno ime kakor Karenin, torej več kot tovrstni slovenski pridevki: Tavčar, Tavčarica, Tavčarka, Kersnik, Kersnikovka, Gosè, Gosèlja itd. Mi bi rekli: gospa Karenin ali gospa Kareninova, Rus pa reče Karenina. To načelo je

¹ Referat na kongresu slavistov v Beogradu 12. septembra 1957.

v celoti ohranjeno tudi pri priimkih s pridevniškim obrazilom -ij; tem se pritika pridevniško obrazilo za ženski spol -aja, torej: Sadovskij — Sadovskaja, Ivanickij — Ivanickaja, Tolstoj — Tolstaja. Obrazilo -aja je seveda samo v prvem sklonu, v drugem je že -e: Sadovske, Ivanicke, Tolste. Od tod v slovenski pisavi omahovanje: nekateri pišejo tudi v prvem sklonu kar kratko (Sadovska), drugi pa v prvem sklonu pridržujejo izvirni ruski -aja (Sadovskaja) in šele pri odvisnih sklonih pregibljejo kratko: Sadovske, Sadovski (in še tretji so, čeprav redki: ti tudi v odvisnih sklonih ohranjajo daljše obrazilo prvega sklona in sklanjajo: Sadovskaja Sadovskaje Sadovskaji). Kakor mi daljša oblika v prvem sklonu imenitno zveni in je zvesto prepisana izvirna ruska oblika, se mi vendar zdi, da bi jo mogoče kazalo opustiti in se ravnati po zgledu tovrstnih moških priimkov, kjer smo -j opustili in se tudi za prvi sklon ravnamo po drugem, kakor smo videli v II 12. Torej: Sadovski Sadovskega — Sadovska Sadovske, kakor predpisujeta tudi srbski in hrvatski pravopis. Vendar tudi pri tem ne pojde brez nevšečnosti. Marsikomu se bo namreč uprlo, da bi o Tolstojevi ženi zapisal, da je Tolsta. Ker ima Tolstoj že pri moških nekako izjemno obliko, naj jo ima med ženskami še njegova žena, ki ji recimo rajši gospa Tolstoj ali Tolstojeva.

16. Isto pravilo lahko uporabimo tudi za krajevna imena s pridevniškim obrazilom -aja (kakor smo ga že za moško obrazilo -ij: Nižni Nižnega), tako da bomo rajši pisali: Jasna Poljana Jasne Poljane, čeprav SP 1950 želi in svetuje, naj pišemo: Jasnaja Poljana Jasne Poljane.

17. Pridevniško obrazilo je v krajevnih imenih pogosto tudi za srednji spol (-oje): Roždestvennoje, Carskoje selo. Po zgledu moških in ženskih pridevniških samostalnikov bi torej kazalo tudi te uravnati po drugem sklonu in pisati: Roždenstvenno Roždenstvennega, Carsko selo Carskega sela. V tem smislu bi kazalo spremeniti tudi navodilo v novi izdaji pravopisa in za posamezne redke primere, kjer bi se to pravilo ne dalo uporabiti (Novoje vremena), nasvetovati, naj se rusko ime prevzame kot popolnoma nesklonljiv pojem.

18. Tako smo prišli do še pogostnejših ruskih priimkov, namreč do priimkov s pridevniškim obrazilom -ov (-ev). Ti priimki nam delajo tudi še več preglavic in nevšečnosti kot primki na -ij in -oj. Najprej moram poudariti, da je še pri domačih priimkih na -ov in -ev težko potegniti do kraja jasno mejo, kdaj gre za pridevnik, kdaj za samostalnik. Imamo na primer nedvomne samostalnike: Pengov, Drev, Rebov, imamo tudi jasne pridevnike: Andrejčkov (Jože), Prežihov (Voranc), imamo pa še domača imena, pri katerih je obrazilo sicer pridevniško, vendar se je čut, da gre tu za pridevnik, že nekako izgubil: Matičetov, tako da sklanjamo Matičetova in Matičetovega. To se posebej jasno vidi po stavi osebnega imena: Prežihov Voranc, Klusov Joža, a redko Matičetov Milko, temveč pogosteje Milko Matičetov. Od tod omahovanje tudi pri ruskih imenih na -ov in -ev. Nekateri in v nekaterih sklonih jih občutijo kot pridevnike, drugi in v drugih sklonih kot samostalnike. SP 1950 sicer predpisuje samostalniško sklanjatev, vendar je v vsakdanji rabi kamen spotike zlasti peti sklon. Kako rado se človeku zapiše: s Čehovim, z Veresajevim! Težave so tudi v dvojini in množini, zato mogoče ne bo odveč, če pregledamo vse sklone, in sicer ob treh imenih. Ob ruskem pisatelju Čehovu pregibljimo dvoje

domačih zvez, da bo primerjava nazornejša. Če se kdo piše Čeh (ali se pri hiši reče pri Čehu), so njegovi otroci Čehovi, kar je čisti pridevnik.

Ednina

Čehov fant — slikar Pengov — pisatelj Čehov
Čehovega fanta — slikarja Pengova — pisatelja Čehova
Čehovemu fantu — slikarju Pengovu — pisatelju Čehovu
Čehovega fanta — slikarja Pengova — pisatelja Čehova
pri Čehovem fantu — pri slikarju Pengovu — pri pisatelju Čehovu
s Čehovim fantom — s slikarjem Pengovom — s pisateljem Čehovom

Dvojina

Čehova fanta — Pengova — Čehova
Čehovih fantov — Pengovov — Čehovov
Čehovima fantoma — Pengovoma — Čehovoma
Čehova fanta — Pengova — Čehova
pri Čehovih fantih — pri Pengovih — pri Čehovih
s Čehovima fantoma — s Pengovoma — s Čehovoma

Množina

Čehovi fantje — Pengovi — Čehovi
Čehovih fantov — Pengovov — Čehovov
Čehovim fantom — Pengovom — Čehovom
Čehove fante — Pengove — Čehove
pri Čehovih fantih — pri Pengovih — pri Čehovih
s Čehovimi fanti — s Pengovi — s Čehovi

Iz te primerjave se jasno pokaže, da nikakor ne moremo reči s *Čehovim*, kadar mislimo na ruskega pisatelja (kakor ne moremo reči s Pengovim).

19. Tako smo prišli do svojilnih pridevnikov, izpeljanih iz lastnih imen. Pri mnogih gre kar gladko: Matvej — Matvejev Matjeveva Matvejevo, Iljin — Iljinov Iljinova Iljinovo. Sklanjatev gre potem gladko po pridevniškem zgledu. Tudi z imeni na -a nimamo težav: Annuška — Annuškin Annuškina Annuškino, Sejfullina — Sejfullinin Sejfullinina Sejfullinino. Upirajo se le imena na -i (-y): Betsy, Katty, Anni. A še tu nekako gre: Betsyn Betsyna Betsyno ali Betsin Betsina Betsino, Annin Annina Annino.

20. Prave težave nastanejo šele pri pridevniških imenih na -ij in -oj, -ov in -ev. O tem pravi SP 1950 na strani 14: »Iz osebnih imen, ki so že sama na sebi pridevniki, ne moremo delati novih pridevniških oblik... V teh primerih (za svojilne pridevnike) uporabljamo roditeljski.« Kakor je pravilo na videz trdno in preprosto, je mogoče le malo preohlapno zapisano. Imamo namreč cel kup imen, ki so izraziti pridevniki, a jih vendar oblikujemo še naprej. Naj brž preskočim svoje ime in se ustavim pri raznih Malijih (da: Malijih, ne: Malih), Majcnih, Majhnih, Teplyjih. Mislim, da je težko najti obliko: skladbe Malega, kavarna Majc(e)nega, govori Majhnega, članki Teplega, ker splošno govorimo in pišemo o Malijevih skladbah, Majcnovi kavarni, Majhnovih govorih in Teplyjevih člankih.

Pa tudi nekaterim drugim pridevniškim imenom mirno pritikamo nova pridevniška obrazila: Lenin Leninov, Vesnin, Vesninov. V novi izdaji SP bo treba omenjeno pravilo določneje omejiti in potegniti (če se bo dala) ostro mejo med imeni, ki so po nastanku in obliki pridevniki, po občutku in pomenu pa samostalniki, in pridevniškimi imeni, ki so še v resnici popolni pridevniki. Dokler pa to ni storjeno, se ni treba čuditi, da tu in tam ob Malijevih skladbah in Teplyjevih člankih zasledimo tudi Koseskijeve pesmi, Briškijeve lekcije in seveda tudi Dostojevskijeve romane, Gorkijeve črtice, Merežkovskijeve življenjepise. Iz podobnih razlogov se je pri obrazilu -oj že uradno uveljavila raba, ki iz samostalnikov, čeprav so »sami na sebi pridevniki« (Tolstoj), dela nove pridevnike: Tolstojevi romani (in ne več: romani Tolstega). Nekateri so to pograbili in trdijo: Če se slabo sliši *romani Tolstega*, ali je kaj bolje *romani Gorkega*? Če Tolstojevi, zakaj ne tudi Gorkijevi? Ali korenine za tako rabo so predvsem v domači vsakdanji rabi podobnih imen, ki jo bo najprej treba pretehtati in na tej podlagi določiti rabo tujih imen (mogoče s to in ono edino izjemo, ki naj potrjuje pravilo). Pri tem bo treba upoštevati tudi siceršnja domača lastna imena, ki so v tvorbi izvedenk rada izjemna in se ne ravnaajo zmeraj po slovniških pravilih in splošnih določilih.

21. Podobne težave nastajajo s svojilnimi pridevniki pridevniških samostalnikov na -ov in -ev. Omenil sem že vzrok: pri nekaterih imenih je zabrisan občutek, da bi bili to pridevniki, zato jih sklanjamo in pregiblujemo po domačem zgledu. Pravimo in pišemo: Pengovne slike, Devove pesmi, Premrovovi članki, a: dela Prežihovega, čeprav tudi tu namesto roditelja rajši: Prežihova dela = dela Prežiha. Iz takih in podobnih imen namreč nastajajo dvojnice, ki še bolj zapletajo vprašanje. Prvotno *Prežihov Voranc*, *Klusov Joža*, a preko redkeje uporabljenih oblik *Prežih*, *Klus* kmalu tudi *Prežihova dela*, *Klusovo pisanje*. Tako nastajajo tudi *Čehove drame*, *Turgenjevi spisi* itd. V starini smo za nove svojilne pridevnike iz pridevnikov sicer imeli še eno obrazilo, namreč -lji: bratov — bratovlji (Bratovlja peč, Uršlja gora). Vendar je danes to obrazilo povsem zamrlo, tako da bi se nihče ne spomnil, da bi na primer ob ruskem imenu Jakov zapisal Jakovljevič (Jakovljeva žena), kakor je v ruščini še ustaljeno, temveč bi vsakdo zapisal in govoril: Jakovova žena. Zaradi zakrnelosti obrazila -lji je bilo tudi umetno precepljanje z njim obsojeno na neuspeh. Oblika Čehovljeve novele se nekako ni prijela (ker se nam preveč upira na podobnih domačih imenih: Pengovljeve slike, Andrejčkovljeve črtice) in se je rajši (in dostikrat) izrodilo v Čehovljeve novele. Kakor se torej jezik na splošno rad otepa podvojenih zlogov in slaboglasnosti (celo okovov rad krajša v okóv po zgledu kónj), mu gre vendar za jasnost in nazornost tudi za to ceno: Pengovovih slik, Čehovovih dram. Uradno je za vsa podobna ruska imena predpisana zgolj oblika z roditeljem: črtice Čehova, romani Turgenjeva. Te meniške revščine so se dobro zavedali tudi Rusi in brž našli rešitev, ki jo mi še iščemo.

22. Rusi namreč tvorijo svojilne pridevnike tudi z obrazilom -ski (ki ga pritikajo na že tako pridevniško obliko samostalnika): Gorki — gorkovski, Čehov — čehovski (o čemer pričajo tudi že ustaljena nova imena: Mihajlov — Mihajlovski). To obrazilo pri njih nima samo splošnega pomena kot pri nas (na primer: čehovski slog), temveč lahko tudi

zgolj osebni pomen, isto, kar pri nas obrazilo -ov (-ev): čehovske novele = novele Čehova; podobno: leninska misel (pri nas: Leninova misel). Rus se zateče k obrazilu -ski posebno rad takrat, kadar bi bilo izražanje z rodilnikom slogovno okorno ali bi zapeljalo v dvome in nejasnosti. Iz istih razlogov je seveda potem v prevodu slovensko besedilo slogovno okorno ali nejasno, ker se slovenski prevajalec ne more zateči k temu ruskemu izhodu za silo. In Rus ima vsaj še tri take izhode za silo, od katerih razen zveze z dajalnikom zlasti pogosto srečujemo ustaljeno rečenico: (ustanova) imeni Lenina (ali Čehova), kar je v slovenščini ravno tako okorno: ustanova imena Lenina ali Čehova (ustanova, imenovana po Leninu ali Čehovu). Ravno tako težko pa slovenski prevajalci uporabimo tudi tretji ruski izhod: namesto imena Čehov Rusi na primer zapišejo kar njegovo osebno in očetno ime: Anton Pavlovič. Iz tega potem tvorijo svojilni pridevnik, na primer Anton Pavlovičeve novele, kar je za slovenščino spet nemogoče. Slovenci smo torej pri precejšnji razgibanosti ruskega izvirnika obsojeni na goli rodilnik (novele Čehova), pa naj je ta okorni rodilnik v tej ali oni zvezi še tako neboljjen.

23. Pri tem je treba poudariti še eno: Rusi izražajo z množinsko obliko priimka (Lopatkini, Čehovi, Petrovi) dvoje: resnično množino in družinsko (hišno) ime, torej ne samo: bratje Pengovi, temveč tudi družina Pengovovi. Tega je v vsakem ruskem leposlovnem besedilu vse polno. Kako to izražati v slovenščini? Če rečeš: grem k Lopatkinom (bil sem pri Lopatkinih), je to čisto nekaj drugega kakor: grem k Lopatkinovim (bil sem pri Lopatkinovih). S tem imenom to še gre, a kaj naj prevajalci počnejo pri imenih na -ov in -ev? Pri tem se človeku vsiljuje vse polno domačih imen na -ov (-ev, -av) in -iva (-eva) itd., s katerimi mirno lahko oblikujemo družinska imena, ne zgolj množino: grem k Deklevovim, Terseglavovim, Vadnjavovim, Žerjavovim, Koprivovim. Razen tega moramo tudi pri tem obrazilu misliti še na polno (predvsem iz ruščine) prenesenih imen pri drugih narodih: Burow, Gutzkow, Ouvaroff itd. Pri teh mora biti jezik ravno tako prožen, gibčen in vse izrazljiv. Tudi tu se mora pokazati razloček med brati Pengovi in družino Pengovih. Kaj bo za to stisko svetoval, predlagal ali predpisal prihodnji SP?

24. Rusi ob osebnih in rodbinskih imenih pišejo tudi očetna: Anton Pavlovič Čehov. Pri moških nastajajo očetna imena z obrazili -ovič (-evič) in -ič, pri ženskah pa z obrazili -ovna (-evna) in -ična (-išna), ki se pritikajo na očetovo ime: Pavel — Pavlovič, Ilja — Iljič, Andrej — Andrejevič, Pavla — Pavlovna Pavlova. Slovesna (uradna) oblika moških očetnih imen z obrazilom -ovič (-evič) se v prijateljskem pogovoru krajša v obrazilo -ič: Aleksejevič — Aleksejič, Pavlovič — Pavlič.

25. Poglejmo še obrazilo, ki se pogosto navezuje na lastna imena: pugačovščina, dostojevščina, gorkovščina, tolstojevščina, oblomovščina. Že tu vidimo, kako si jezik pomaga: obrazilo -ščina pritika na navidezni pridevniški samostalniški; če je ime predolgo, ga mirno skrajša, če je prekratko, ga podaljša; torej ne: dostojevskijevščina, tolstojščina, čeprav radi naredimo iz že prej omenjenih (razlogov) tudi gorkijevščino, ker nam manjka novi pridevnik iz pridevniškega samostalnika: gorkovski.

26. Pri imenih za prebivalce posameznih krajev se ravnamo po izvirnih ruskih obrazilih, čeprav se ta ne ravna po naših načelih (Muzga

— Muzginec — muzginski), zlasti takrat, kadar ime pri nas še ni drugače ustaljeno, saj tudi pri nas ne gre brez izjem.

Pri bežnem pregledu vprašanj, ki se nam odpirajo v slovenščini v zvezi z rabo ruskih lastnih imen, smo torej ugotovili, da je slovenščina v glavnem kos vsem ruskim zvezam, le s pridevniškimi imeni je še precejšen križ. To ne more biti nič sramotnega, saj je o ruskem jeziku Gorki ponosno zapisal: »Veruj v rusko ljudstvo, ki je ustvarilo mogočni ruski jezik, veruj v njegove ustvarjalne moči!« In tudi ruska ljudska uganka dobro označuje jezik: »Ne mjod, a ko vsemu lnjot« (ni med, a se k vsemu prilaga). Z jezikom se torej da vse povedati, vse izraziti, vse objeti, vse prijeti. A to morejo doseči seveda le največji mojstri besede. Da bo tudi slovenščina lahko čimprej taka, naj nekoliko pripomore tudi moj prispevek k zbirki gradiva; mišljen je predvsem kot opozorilo na nekaj neresenih vprašanj in kot spodbuda za debato.

Franc Pediček

NAŠI VIŠJEŠOLCI IN LEPOSLOVJE

Za mnoge oboževalce »atomske kulture« je razpravljanje o odnosu moderne mladine do knjige ter nje umetnosti izraz nekakšne literarne nostalgije za časi, ko je bila literatura najbolj cenjena umetnost.

To utemeljujejo z resnimi in zanje razveseljivimi ugotovitvami, da današnja mladina nima več smisla za knjigo, da niti ne utegne več brati, da je knjigo zamenjal film, ki je izvoljena umetnost moderne mladine, da bi bilo spričo naglega tempa modernega stehzniranega življenja pedagoško in kulturno anahronistično vezati sodobno mladino nazaj na literarno umetnost in ji z branjem knjig drobiti dragoceni življenjski čas, ki ga sodobni mladi človek tako zelo potrebuje za uspešno uveljavljanje sredi blaznega ritma modernega življenja.

Upamo, da se vsi za bolj poglobljeno duhovno in življenjsko podobo mladine zaskrbljeni ljudje strinjajo o tem, da bi bilo vsakršno pedagoško ekstremno hotenje, če bi hoteli vsiliti sodobni mladini kot edino estetsko in življenjsko oblikujočo vrednoto literarno umetnost, res ravno tako negativno za duhovno oblikovanje sodobne mladeži kakor ekstremno nasprotno stališče: sodobno mladino vso prepustiti filmu in njegovim »otrokom« ter ji ne odkrivati vrednosti čiste besedne umetnosti. Ta ugotovitev naj bo idejno izhodišče našega razmišljanja!

Tej idejno načelni pripombi dodajmo še »režijsko« opozorilo: za nekatere bo vsekakor razveseljivo, a za druge zopet obžalovanja vredna študijska pomanjkljivost, da so ta članek napisali v glavnem slovenski višjegimnazijci sami. Metodološka pot članka¹ je torej izrecno induktivna. Napisali pa so dijaki višjih gimnazij Slovenije ta članek s svojimi odgo-

¹ Anketa, na katero je oslonjen članek, je bila izvedena v šolskem letu 1955/1956. Na postavljena tri vprašanja so odgovarjali višješolci vseh slovenskih gimnazij. Pri njihovih odgovorih s številko navajam razred, ki so ga takrat obiskovali, dalje spol anketiranega in kraj njegovega šolanja.

vori na troje anketnih vprašanj: 1. Katero razvedrilo mi je najljubše in zakaj? 2. Katera umetnost mi največ pomeni in katera umetnina (knjiga, film, glasba, slika itd.) mi je bila doslej najbolj všeč? 3. Kaj mi je v življenju največ vredno?

Svojevoljno je avtor pridejal v okvir njihove dispozicije samo eno poglavje, in sicer: Pedagogi o odnosu naše mladine do knjige. V tem poglavju navaja nekatere tehtnejše odgovore profesorjev, ki so bili tudi naprošeni ob omenjeni anketi, naj napišejo svoja opazovanja in ugotovitve o tem, kako se v njihovi vsakdanji pedagoški praksi kaže odnos mladine do knjige in leposlovne umetnosti. S tem je avtor želel dati poročilu še večjo induktivno vrednost in zadostiti prvi logični zahtevi tega članka, to je najprej nekoliko osvetliti duševni profil mladine, gledan skozi prizmo omenjenega problema.

I. PEDAGOGI O ODNOSU MLADINE DO KNJIGE

S tem poglavjem želimo v grobem naslikati notranjo podobo in notranje razpoloženje naše sodobne višjegimnazijske mladine do knjige in njene umetnosti. Da bi pa ne zašli v prazno deduciranje, si želimo to skrito podobo naslikati iz besed tistih, ki jim poklic omogoča, da lahko stalno opazujejo oblikovanje in rast duhovne podobe naše mladine, torej iz besed njenih pedagogov.

To nam je nujno potrebno, da bomo mogli v naslednjih poglavjih tem objektivneje oceniti avtentične besede dijakov samih o njihovem odnosu do knjige in literarne umetnosti.

Ne ustrašimo se pa, če bomo med besedami, ki jih izpisujemo iz anketnega gradiva profesorjev, našli tu ali tam tudi dokaj nerazveseljive pripombe na rovaš sodobne mladine. Bodimo prepričani, da jih ni pisala razočaranost nad mladino, temveč zaskrbljenost in velika vzgojiteljska prizadetost, ki stalno razmišlja o njeni jutrišnjosti.

Pa preidimo na njihove besede! Te nam bodo lahko precej odstrle zaslon pred skrito podobo današnje mladine, da bomo lažje pogledali v vsebino njene duhovne mentalitete ter lažje našli poti oziroma načine za opozarjanje na takšne vrednote, kot so umetnine v knjigah. Kajti če bo odšla današnja mladina v zrelo življenje brez teh spoznanj, ne bo tega kriva samo ona sama, ampak tudi mi, ki ji ne znamo priti blizu in ji vsaditi teh vrednot v sredo njenega življenja.

Dijaki na splošno dosti bero, zlasti rusko klasično literaturo. Najde pa se med njimi tudi tak, ki mu še vedno največ pomeni Karl May (VIII, Celje).

Da sedmošolcem manjka zanimanja za knjigo in literarno umetnost, ne morem trditi. Vendar pa je njihovo zanimanje usmerjeno predvsem v lahkotne in »sodobne« predmete ter področja (šport, lahka glasba, ples). Umetnost spoštujejo le nekam od daleč. Kulturne in podobne dejavnosti se lotevajo na hitro in prehodno. To velja za večji del dijakov. So nekam presentimentalni ali pa prepovršni, nekateri tudi zagrenjeni. Zanimajo se za literaturo, vendar neurejeno, slučajno, v sodbah so preveč odvisni od okusa in mnenja drugih (VII, Ljubljana).

Sistematično ne znajo delati. V nekakšni letargiji izgublajo čas. Edino kino jih vleče. Imam celó dijake, ki včasih na dan do trikrat obišejo filmske predstave. Videl sem to sam kot filmski inšpektor. Isto povedo starši. Film jim je edina gibalna sila. O resnejši umetnosti ne marajo slišati. Med učenci ni

nobene prave ambicije. Prestati kak napor ali opraviti delo jim je tuje. Od tod tudi ljubezen do kina, ki jim hitro ob ugodnem sedenju mnogo pove in jih zadovolji... Manjka jim tudi ambicije in volje do družbenega dela (VI, Ljubljana).

Knjige so jim sredstvo za umik iz težav sedanosti, hkrati pa zopet opogumljenje za stvarno življenje (VIII, Ljubljana).

Dekleta so bolj humanistično usmerjena. Po mojem mnenju zato, ker se jim njihovo življenje zdi nelepo in utesnjeno in se zaradi tega zatekajo k uživanju življenja v knjigah, filmu in gledališču. Fantje so izrazito športno usmerjeni in se v večini primerov ne poglobljajo v probleme življenja... Prepričani so, da jih profesorji ne razumemo in da so iz povsem drugega sveta in okolja. Imajo se za »atomske« pokolenje (VIII, Maribor).

Videti je, da kljub svojemu zelo neposrednemu odnosu do umetnosti še zdaleč nimajo v sebi urejenih kriterijev za ocenjevanje umetniških del. Sodijo bolj po dnevu. Pri dekletih se običajno kaže že zrelejši odnos do življenja... O življenju si ne delajo iluzij in že čutijo potrebo po stvarnem odnosu do njega. Pri fantih pa pogosto naletimo na nihilizem in ignoriranje (VIII, Ljubljana).

Zelo radi berejo, in to vseprek, predvsem zgodovinske romane in potopise, pa tudi Ivana Cankarja, ker tako lepo opisuje svojo mater (V, Ptuj).

Glede literature naj omenim, da pravega odnosa in presoje o njej dijaki povečini nimajo ter da jo relativno slabo poznajo (VIII, Ljubljana).

Radi in veliko berejo, in sicer klasična dela, le deloma K. Maya (V, Ptuj).

Zdi se mi, da je ta naša mladina razgibana, živahna, srčno pa premalo kultivirana in površna, vendar pa dojemljiva — čeprav manj hvaležna — za vse lepo (VI, Ljubljana).

Berejo ne... Ugajajo jim pa filmi po znanih romanih iz svetovne literature (VII, Maribor).

Berejo le tista literarna dela, ki jih imajo za čtivo in na razpolago v šolski knjižnici (VIII, Trbovlje).

Zdi se mi, da na splošno dijaki veliko bero in že razmeroma zgodaj prekoračijo izrazito mladinsko književnost (V, Ljubljana).

Knjiga ni njihov priljubljeni svet; dejansko tudi niso mnogo brali in gledajo na knjige kot na nekaj, kar izgublja svojo aktualnost... (VII, Kočevje).

Starši izjavljajo, da dijakom največ prostega časa vzame šport, da pa nekateri tudi pri knjigah tičijo cele ure. V glavnem se zanimajo za potopisne knjige in lažje romane (VI, Maribor).

Razveseljivo je pri nas navdušenje in veselje do knjig (V, Ravne).

Mislím, da se današnji dijaki v osebнем kultiviranju premalo okoriščajó z umetniškimi deli katere koli panoge. Ne bi bilo slabo, če bi pokazali nekoliko večje zanimanje tudi za knjige (VII, Ljubljana).

Del iz svetovne književnosti skoraj ne poznajo. Berejo večinoma le to, kar jim šola obvezno nalaga. Le redko kaj več (VII, Celje).

V umetnosti jim je še vedno več vredna modna senzacija kakor pa globoka človečnost in lepa oblika. Tujo literaturo cenijo bolj kot domačo, lahko glasbo bolj kot resno, za likovno umetnost pa sploh nimajo smisla (VII, Ljubljana).

II. VLOGA KNJIGE V ŽIVLJENJU MLADINE

Anketno gradivo, na katerega naslanjamo ta članek, je zanimivo in dragoceno med drugim tudi zato, ker je pokazalo, da si je leposlovna knjiga še ohranila med našo višjegimnazijsko mladino lepo število navdušenih častilcev, čeprav slišimo nemalokrat od vseh strani nič veselo ugotavljanje, da današnja mladina, tudi študirajoča, nič več ne bere. A anketa je pokazala, pa tudi sicer to vemo, da bere še, samo vsekakor premalo. To se ji pozna tudi v strukturi splošne izobrazbe, v globini njene kulturnosti. A ko to ugotavljamo, ne smemo pozabiti, da gre pač za mladino modernega časa, ki se ji od vseh strani ponuja polno reči, da jo trgajo od knjig, ji jemljejo veselje in voljo do branja ter ji celó ponujajo

možnost, da lahko spozna pomembno literarno delo na lažnejši in hitrejši način, kot je branje. To ponuja moderni mladini — kino. Reči moramo, da se mladina k temu prav rada zateka, zato v anketi vse polno dijakov piše, da jim kino pomeni več kot knjiga, ker jim posreduje osrednjo vsebino kake literarne umetnine, ki bi jo morali sami v knjigi dojemati dva tedna ali več, v pičlih dveh urah in zraven še vizualno tako privlačno, da se tega pač ne morejo ubraniti.

Dijaški odgovori so tudi odkrili, da ima knjiga v njihovem življenju trojno vlogo: razvedrilno, estetsko, življenjsko. Reči moramo, da se v teh treh vlogah knjige najlepše zrcali tista zanimiva vrednostna logika, ki jo knjige v življenju velikega dela današnje mladine še imajo ali bi bilo želeli, da bi jo imele. Tako nam je anketno gradivo pokazalo tudi zanimivo psihološko zaporedje za posredovanje knjige mladini: najprej jim je treba približati kot sredstvo ustvarjalnega ali aktivnega razvedrila, kajti le preko tega moremo v naslednji stopnji najbolj približati knjigo mladim ljudem tudi kot estetsko vrednoto. A cilj vsega našega prizadevanja mora biti, da postane knjiga, nje lepota in duhovno bogastvo, mladini tudi ena izmed pomembnih življenjskih vrednot.

Knjiga kot razvedrilna vrednota

Zelo razveseljivo in vsekakor nepričakovano je, da je v anketi označilo branje knjig kot najpriljubljenejšo obliko razvedrila izmed 5541 višješolcev 921 dijakov. S tem so se knjige uvrstile na seznamu dijaških razvedrilnih vrednot tik za športom (1471), ki ima prvo mesto, in pred kinom (642), plesom, glasbo, gledališčem itd.

Bolj kot številke je zanimiva motivacija, to je razčlenitev momentov, ki vlečejo mladino v izvenšolskem prostem času h knjigi. Med najpogostejšimi motivi, ki jih dijaki navajajo v odgovor na vprašanje, zakaj jim je branje knjig najbolj priljubljena oblika razvedrila, beremo predvsem tele: ker ob branju knjig najlažje pozabim na vse skrbi in tegobe življenja, ker mi knjige hkrati z oddihom nudijo priložnost za spoznavanje vse polno novih stvari, ker lahko dam fantaziji ob branju zanimive knjige prosto pot, ker me knjiga najlažje povede v svet, kamor ne more nihče za menoj, da bi mi kalil dobro voljo itd. Zanimivo je, da je takšna in podobna motivacija pogostejše navedena v odgovorih dijakinj, kar je vsekakor odsev njihove večje duševno karakterne introverzivnosti, ki se navzven izraža v njihovem velikem nagnjenju k samoopazovanju, k izživljanju v reproduktivni fantaziji, k zidanju gradov v oblake, k razmišljanju, medtem ko se dijaki vse bolj navdušujejo za šport, ples, kino.

Za nazorno ilustracijo si naberimo nekaj dijaških odgovorov, v katerih je zlasti poudarjena knjiga kot razvedrilna vrednota.

Branje lepih in zanimivih knjig je moje najljubše razvedrilo... Kadar berem... pozabim na vse in ne slišim nikogar, ki me kliče. Zdi se mi, da sam spremljam junaka na vseh poteh, se bojim zanj ter se veselim ob njegovih uspehih... (V, m, Celje).

Najljubše razvedrilo mi je knjiga, kajti v njej dobim vse, kar mi je bilo doslej še neznano (V, ž, Ajdovščina).

Pri branju se počutim tako domače, saj v knjigah srečujem svoje misli, ki jih pisatelj utemeljuje, in pri tem pozabim na vse (V, ž, Ajdovščina).

Najljubše je zame branje knjig ... toda profesorji mi s svojimi razlagami žal grenijo to razvedrilo, ga skoraj odvzemajo (VI, ž, Brežice).

V knjigi najdem vse, saj me lahko razvedri ob vsakem času, ob vsakem vremenu ... tudi če me vse zapusti, sem prepričana, da mi knjiga ostane zvesta tako rekoč vse življenje (V, ž, Kočevje).

Najljubše mi je branje knjig, posebno romanov, v katerih pisatelj opisuje domače življenje in družinsko srečo. To pa zaradi tega, ker pri tem pozabim na vsakdanjem skrbi in težave, ki me obdajajo ... (VI, ž, Celje).

Čudovit užitek imaš, če se potopiš v branje in živiš z junaki zgodbe. Ne zavedaš se lastnega življenja, tvoje misli so pri junaku. Vendar nazadnje vedno prijadram v sedanost. Včasih pa tudi knjige zanemarim in takrat živim samo za kino, ki včasih še prekaša knjigo (V, ž, Ljubljana).

S knjigo se kratkočasim, obenem pa me tudi vzgaja (V, ž, Maribor).

Tisti dan, ko lahko vzamem v roko knjigo in jo berem, se mi zdi kakor praznik. Ko se zatopim v duševnost ljudi iz knjige, živim v drugem svetu, da pozabim na vse okrog sebe (V, ž, Ljubljana).

Knjige so mi najljubše razvedrilo, kajti gledališče, kino in podobno ne ustreza mojemu razpoloženju ... Pri knjigah pa sam izbiram ... Slaba stran odnosa do knjig je le, da pri njih ne vzdržim dolgo (VII, m, Celje).

V knjigi je vedno kaj, kar me uči in hkrati razvedri (VI, ž, Maribor). Če sem slabe volje ali se dolgočasim, vzamem v roke knjigo in slaba volja jo kaj hitro odkuri (V, m, Trbovlje).

Najljubše razvedrilo mi je dobra knjiga, ker v njej najdem vse, kar gre v vsakdanjem življenju mimo mene, in pa, ker začnem ob knjigi razmišljati ter se poglobljati vase (VIII, ž, Ljubljana).

Največje razvedrilo mi je vsekakor knjiga. Spremlja me ob veselih dneh, ob žalostnih pa mi je svetovalka ... (VI, Gorica).

Že od nekdaj ljubim knjige, v njih najdem vse, česar v resnici nikjer ni. Odpre se mi nov svet, čudovit, neznan, poln skrivnosti in lepote, čemu bi iskala potem še drugih zabav? (VII, Maribor).

Ko berem, doživljam vse dogodke iz knjige, sočustvujem s premagancem in se življam v njegovo trpečo dušo. S težkim srcem zapustim branje in si mislim, le zakaj me ljudje motijo v svetu mojih sanj. Branje mi je najljubše tudi zato, ker ob njem pozabim na pusto vsakdanost (VII, ž, Ljubljana).

Najljubša mi je knjiga ... ker se pri njej najbolj sprostim, ko dam svoji domišljiji prosto pot v svet, kamor more samo duh, v svet, kjer pozabiš na vse hudo v življenju in veruješ, da je življenje nekaj lepega in svetlega. Ti trenutki so mi najlepši (VIII, ž, Ljubljana).

Kadar imam le kaj prostega časa, mi je najljubša družba dobra knjiga. Kako lepo je pozabiti vsakdanost in zaživeti v novem svetu (VII, ž, Ljubljana).

Najbolj se zabavam ob lepi knjigi, ker se z mislijo prepeljem v daljni svet, ki je včasih poln sovraštva pa zopet ljubezni, veselja, trpljenja in hrepenenja ... Mislim, da se mi ob knjigi misli najbolj sprostijo (VIII, ž, Trbovlje).

V branju najdem ves duševni in po svoje tudi telesni spočitek; zdi se mi, da bi ne mogla več živeti, če bi ne imela knjig (V, ž, Celje). *Konec prihodnjic*

Bogomil Gerlanc

K ŽUPANČIČEVI MLADINSKI LIRIKI

Župančičeva številčno in vsebinsko zelo bogata mladinska lirika obsega po dosedanjih ocenah pesnikovega dela dve razdobji: dobo »Pisarnic« in Cicibanovo dobo.

Prva zajema prve pesnikove poskuse in sega v čas dozorevanja, ko se je mladinska lirika vedno bolj izgubljala ob Župančičevi ljubezenski pesmi. Zanimivo pa je, da se pesnik mladinskim pesmim ni popolnoma

odrekel, da, celo še več: deloma jih je uvrstil v zbirko »Čaša opojnosti« v zadnja dva cikla (»Jutro« in »Romance«), čeprav je obenem že pripravil za tisk tudi izdajo »Pisanice«. Od prve, leta 1894 v Angelčku objavljene mladinske pesmi (»Cvetke, ptiček in deček«) je nadaljeval z mladinsko liriko še tudi po izdaji »Pisanice« in v Zvončku za leto 1903 je izšla njegova zadnja mladinska pesem (»Kum Jarnejko«) iz te prve dobe, ki je obsegala torej celih deset let.

Po dosedanjih bibliografskih pregledih pesnikovega deleža v mladinski liriki ali otroški poeziji naj bi torej tej prvi, plodoviti dobi sledila doba skoraj desetletnega molka, ko naj bi se pesniku šele v novih življenjskih razmerah in ob lastnih otrocih zbudil pesniški navdih, ki je dal tri bogate sadove mladinske lirike: verze k slikanici »Lahkih nog naokrog«, »Cicibana in še kaj« ter »Sto ugank«.

Novo gradivo pa nas sili, da tako razdelitev pesnikovega deleža pri naši mladinski književnosti popravimo. To gradivo priča, da so bili v Župančiču stalno zelo živi »tisti notranji glasovi, skrivnostni fluid, ki veže prejšnje rodove s poznejšimi«, kakor je sam zapisal v oceni »Pravljic« Fr. Milčinskega.

»Odhod. In zažvižgal je vlak skozi mrak...« Leta 1905 je Župančič odšel v Pariz, od jeseni 1907 pa je bil v Nemčiji za domačega učitelja. V tujini je ostal do konca leta 1910. V tem času je izdal pri založbi Kleinmayer & Bamberg »Samogovore«, pri Schwentnerju pa dve mladinski knjižici: »Palčki Poljanci« in »Lahkih nog naokrog«. V tujini je »po spominu« zapisal tudi otroške pesmi iz Bele krajine, ki jih je Štrekelj objavil v 14. snopiču »Slovenskih narodnih pesmi« (1911).

Z založnikom Schwentnerjem, pri katerem so izšle zbirke »Čaša opojnosti«, »Pisanice« in »Čez plan« (1904), Župančič v zadnjih letih ni imel nikakih zvez. Posredno ju je zopet zbližal Cankar ob izidu »Hlapca Jerneja« (1907). Z Dunaja je namreč oktobra 1907 pisal Schwentnerju, naj pošlje na Župančičev naslov (Schloss Kisslegg, Württemberg, Nemčija) en izvod knjige, ker: »...meni je 'Hlapec Jernej' popolnoma posel (Tebi, upam, bo tudi v kratkem)... On je tožil, da nima zdaj, nič za brati« (Cankarjeva pisma II, stran 235 in 237).

Že za božič 1907 je izšel pri Schwentnerju Župančičev prevod tedaj že v več jezikih izdane bogato ilustrirane mladinske knjige »Die Wiesenzwerge« — »Palčki Poljanci«. Primerjava z izvirnikom nam pokaže, da se je založniku z izdajo mudilo in da prevajalec ni mogel svojega dela opraviti tako, kakor bi ga verjetno rad. Toda pri verzih, ki jih govori luna, ko zagleda pod seboj na gričku srdit boj dveh sosedov palčkov, občutimo v Župančičevih verzih nekaj več kot gol prevod.

Schien gestern mit Wonne,
Lieb' wärmt wie die Sonne;
Streit und Zank
Macht mich blass und krank.
Hinter Wolkendecken
Muss ich mich verstecken,
Will die Zänker nicht seh'n!

Sinoči ves svetla
ljubezni sem sijal.
Bolan in bled nocoj
boj vidim pod seboj.
Oblak ti najbolj črni
obraz, oči mi zagrni,
da več ne zrem zdražljivcev!

Kako je sprejela slovenska javnost to za naše razmere res izredno luksuzno opremljeno knjigo, nam dokazujeta naslednji dve oceni. V Ljub-

ljanskem Zvonu (1907) se je ob knjigi navduševal dr. J. Tominšek tako: »Ali je kdo, ki bi mogel zanikati, da naša književnost in naše knjištvo vrlo napredujeta? Kdor o tem napredku ni preverjen, naj vzame to delo v roke!« V Slovanu pa je pisal dr. Fr. Ilešič: »Kar se tiče mladinskega slovstva, smo Slovenci pravi ubožci... Nič veselega, živahnega, duše ogrevajočega. Zato so se vsekakor slovenski starši in slovenski otroci tem bolj razveselili prelepe, naravnost razkošno opremljene mladinske knjige v velikem formatu ‚Palčki Poljanci‘.«

Po že omenjeni korespondenci med Cankarjem in Schwentnerjem smemo torej trditi, da je Cankar povzročil, posredno sicer, ponovni vstop Otona Župančiča v slovensko mladinsko slovstvo.

Velik uspeh, ki ga je založnik Schwentner dosegel s »Palčki Poljanci«, ga je spodbudil, da je za božič 1909 pripravil izdajo podobnega mladinskega dela. To je bila slikanica »Lahkih nog naokrog«. Kakšni so bili vzroki, da knjiga ni izšla za ta božič, ampak šele leta 1912, nam iz do sedaj razpoložljivega gradiva ni znano. Vendar to ni važno za moj članek, v katerem bi rad pokazal, da pomenijo verzi v slikanici »Lahkih nog naokrog« posebno razdobje v Župančičevi mladinski liriki.

Knjiga »Lahkih nog naokrog« je med tremi prevedenimi ali prirejenimi mladinskimi knjigami Otona Župančiča (Palčki Poljanci, Lahkih nog naokrog, Pokoncu izpod korenin) zanimiva zato, ker jo je pesnik uvrstil med svoja izvirna dela, čeprav nas nemške slike opozarjajo na to, da so bili sprva ob njih nemški verzi. Kako torej pridejo verzi iz te knjige med izvirna Župančičeva dela?

Pravice do izvirnosti si je pesnik javno izgovoril v poročilu o knjigi, ki ga je kot urednik objavil v Slovanu (1914). To poročilo, iz katerega se čuti prizadetost, da ni o knjigi do tedaj še nihče nič poročal, se glasi: »‚Lahkih nog naokrog‘ — ta slikanica je izšla ravno za lanski božič, in morda ne bo neprimerno, če se po preteku enega leta prvič v slovenski javnosti omeni, da so pesmice *izvirno slovenske brez vsakega ozira na prvotno nemško besedilo*.« (Podčrtal B. G.)

Tako tudi javno izgovorjeno avtorsko pravico je Župančič prvič uporabil ob izdaji »Dela« (II. knjiga 1936), kjer je objavil večino pesmic iz te knjige. Razumljivo je, da ni bilo vzrokov za dvome o izvirnosti tega pesnikovega dela; toda z gradivom, ki ga bomo delno objavili tu, bomo podali tudi dokaze izvirnosti.

Med korespondenco Otona Župančiča z založnikom L. Schwentnerjem sta se ohranili dve pismi v zvezi z izdajo slikanice »Lahkih nog naokrog«. Pismi še nista bili objavljeni. V zapuščini založnika pa se je ohranil tudi korekturni izvod knjige, ki je bil po naključju rešen ob prehodu Schwentnerjeve knjigarne v Ljubljani v družbeno last.¹

Prvo pismo je bilo napisano v gradu Kissleggu, kjer je Župančič preživel poletne mesece kot »hofmajster«, kakor je imenoval Cankar Župančičevo službo domačega učitelja v družini grofov Attemsov.

V Kisleku, 12. VII. 1909.

Dragi Schwentner!

Pošiljam ti verze za slikanico, ki si mi jo bil poslal še v Bregenc. Nekaterih sem sam vesel, in ker niso prevodi, si pridržujem pravico, da jih natisnem pozneje, kadar bi izdajal zopet sam kaj za mladino. Slike me nič kaj ne vesele

— to ni naše. Človek bi rad podal otrokom kaj čisto domačega, v besedi in sliki slovenskega, potem bi imelo trajen kulturni in vzgojevalen pomen — vrag, da so te stvari tako drage.

Honorar odmeri po svoji modrosti in razsodnosti; zlasti navzgor ti ne stavim meja. Čim prej pošlješ, tem ljubše mi bo, ker bi rad malo potoval o počitnicah. Kdaj kaniš knjižico izdati? Za božič?

Jaz se dolgočasim med kisleškimi Sembiljami — sam dež in mraz kakor božični čas.

Lepo Te pozdravljam, Tebe in gospo

Tvoj Oton Župančič

Naslov: Kisslegg, Württemberg.

Naslovov posameznim pesmicam nisem napisal, ker se bi mi zdeli nekateri preneslani, in je iskanje naslovov pri pesmih sploh duhomorno in pravzaprav brezplodno delo, vsaj večinoma.

Slikanica »Lahkih nog naokrog« pa ni izšla za ta božič in tudi še naslednje leto ne. Vzroki nam niso znani in tudi med Župančičevo korespondenco ne najdemo nobenega sledu o tem. Toda med založnikom in Župančičem je o knjižici še tekla beseda, kakor nam priča naslednje pismo. To je iz Bregenza, kjer je pesnik živel še do junija 1910, ko se je odpravljaj na Dunaj, da bi tam napravil še profesorski izpit, nato pa šel »potkrat Hribarju«, to je županu v Ljubljano, zaradi mesta suplenta na dekliškem liceju, kakor sporoča dr. Prijatelj dne 20. februarja 1910.

(Poštni pečat: Bregenz 24. IV. 1910.)

Dragi Schwentner!

Danes sem pogledal in premislil tiste verze za slikanico še enkrat. Meni se pa le zdi, da bi Marko in Bogdan lahko ostala. Misliš, da niso naši otroci čitali o teh stvareh? Po starih »Vrtcih« če se ne motim. Pa tudi, če ne bi — kako to, da ne bi umeli, ko je situacija v pesmi vendar povedana, slika pa jo pojasni potem tudi tistemu, ki si iz verzov samih ne bi ustvaril prave predstave, prav gotovo. Taki skoki humorja so prav otrokom lastni in jim ne bodo delali najmanjše težave. In: slikanice kupujejo tako in tako samo »boljše hiše«. Mislim si, da bo otrok v vsakem slučaju, kjer mu hodi kaj navskriž, letel k mami ali očetu — ni vrag, da mu ne bi ta dva rada in lahko razložila vse. Poleg tega se mi zdi, da sem imel baš v tej stvari srečno domisljico in sem rešil nalogo, ki sem nasploh k nji stremel, spretno.

Tako torej mislim jaz. Ti? Ako ti pomislekov nisem omajal, piši mi, potem bom že kako predrugačil, a po mojem bi bilo nepotrebno in celo škoda. Lepo te pozdravljam!

Tvoj

Oton Župančič

Kdaj izidejo »Recenzentje«? Dolgo jo vlečeta! Kadar izidejo, pošlji takoj.

Kdaj je torej izšla knjiga »Lahkih nog naokrog«?

Na knjigi ni navedena tiskarna in tudi ne letnica izida.² Podatki o letu izida pa so v naših bibliografijah zelo različni in se ne ujemajo, kar je tudi pripomoglo k temu, da so to vmesno dobo Župančičevega ustvarjanja v otroški poeziji prezrli in nastanek pesmi iz te zbirke napačno tolmačili. (Glej: Joža Mahnič, Oton Župančič, str. 47 id.)

V bibliografiji za leto 1907—1912 je kot leto izida navedeno leto 1912; v Župančičevem »Jubilejnem zborniku« pa navaja J. Šlebinger letnico 1913, ki se nato ponavlja v vseh nadaljnjih takih pregledih. Da je ta letnica nepravilna, dokazujejo: 1. omenjena ocena v Slovanu; 2. če bi knjiga izšla za božič 1913, bi ne mogla biti zabeležena v »Slovenski

bibliografiji za l. 1907—1912« v izdaji »Slovenske Matice«. To bi ne bilo mogoče tudi zato, ker so knjige SM za leto 1913 izšle januarja 1914 (glej LZ 1914, str. 56: Nove knjige). Na podlagi teh navedb moremo torej trditi, da je knjiga »Lahkih nog naokrog« izšla ob koncu leta 1912 in je sporočilo v Slovanu (1914) samo približno.

Korekturni izvod sestoji iz izvirnika, kjer so vsi teksti prelepljeni s slovenskim besedilom. Po raznih poskusih smo deloma odlepili slovenske tekste in ugotovili izvirni naslov knjige in nemške verze. Po dolgem iskanju po nemških knjižnicah (Dunaj, München, Erlangen, Fürth, Stuttgart, Berlin, Nürnberg) smo s pomočjo dr. Stanka Hafnerja, bibliotekarja Nacionalne knjižnice na Dunaju nazadnje le dobili iz knjižnice v Leipzigu mikrofilm knjige, ki ni popolnoma identična s slovensko izdajo. Tako je bilo mogoče opraviti skoraj popolno primerjavo prevoda z izvirnikom, ki je izšel leta 1909 pod naslovom: Spiel und Scherz ein wenig Schmerz. Ein neues Buch von Gertrud Caspari mit Versen von Heinrich Meise. Verlag I. Löwensohn, Fürth in Bayern.³

Iz prvega pisma med Župančičem in založnikom vemo, da je dobil pesnik naročilo za prevod verzov k slikam. V pesnikovi zapuščini je ohranjen list pisarniške pole, kjer sta zabeležena dva poskusa prevoda po nemških tekstih; toda Župančič je to delo že v začetku opustil in ustvaril mimo nekvalitetnih slik nemškega alpskega značaja prisrčno novo, pristno domačo zbirko mladinske poezije.

Verjetno so ga k temu silili zelo povprečni in tudi slabi verzi neznanega nemškega pesnika H. Meiseja.

Za dokaz izvirnosti Župančičevih verzov bomo podali samo dva primera, ker nam prostor v listu ne dopušča obsežnejše primerjave. Prav tako ne bomo navajali sprememb, ki jih je pesnik opravil pri teh pesmicah v kasnejših izdajah, kar pa je dokaz, da se je rad vračal k tej svoji mladinski pesniški zbirki. Opustili bomo tudi zanimive zapiske iz zapuščine v zvezi s knjigo »Lahkih nog naokrog«.

DRACHENSPIEL

Steige, Drache, geschwind!
Dein Vater ist der Wind;
Deine Mutter war ein Ungetier.
Du armer Kerl bist von Papier.
Steige geschwind!

Daj — zmaj,
dvigni se visoko
nad polje, nad loko,
čez goró poglej,
kaj je tam, povej!

Štajerska je vsa zelena,
a Koroška zamračena,
Krašovec pečine orje,
v solncu sveti se Primorje;
da spustiš me malo više,
videl bi tržaške hiše.

ABENDREISEN NACH DEM REGEN

Ha ho holdria! Wir tanzen hier herum.
Wir war'n den ganzen Tag zu Haus
Und guckten aus dem Fenster 'naus.
Das regnen war zu dumm.

Ha ho holdria! Jetzt noch ein lustig' Lied.
Die Sonne hat es gut gemacht
Und hat den Regen fortgelacht.
Gute nacht! Wir sind auch müd.

Trikrat naprej, trikrat nazaj —
Kralj Matjaž si izbira raj.
Gori in doli, trikrat okoli —
Kralj Matjaž si Alenko izvoli.
Trikrat po sredi, četrtrič na kraj —
»Kralj Matjaž, daj Alenko nazaj!«
Rôke navskrižem — križa — kraža —
Turki, lovite kralja Matjaža!
Bijmo s petami, tok, tok, tok —
Konjič Matjažev — skok na skok!

Pesnice v izvirniku imajo naslove; Župančičeve so brez naslovov, ker jih pesnik ni hotel »iskati« (glej pripis k prvemu pismu).

Kakor oba navedena primera, tako bi nam taka paralelna primerjava celotne zbirke potrdila, da gre za popolnoma izvirno, novo pesniško zbirko otroške poezije Otona Župančiča. Čeprav je ta zbirka nastala v tujini, vendar je v njej odmev domovine.

Pesnice v slikanici »Lahkih nog naokrog« pa niso osamljen sad v tem članku prikazanega razdobja Župančičeve mladinske lirike. V zaupščini so ohranjeni zapiski, iz katerih moremo sklepati, da je pesnik v tem času pripravljal še nekatere druge podobne izdaje.

Zanimivo je tudi, da je Župančič prav v tem času poslal Slovenski Matici prispevek za zbirko »Slovenske narodne pesmi«. Ob koncu l. 1908 je v Bregenzu zapisal nekaj otroških ljudskih pesmi in dve uganki. Deloma je to gradivo izšlo v IV. knjigi navedene zbirke, manjši del pa je ostal še neobjavljen skupaj z zanimivim spremnim pismom.⁴

Leta, ki jih je Oton Župančič prebil v tujini, so zapustila v njegovem delu globoke sledove zrele ljubezni do domovine. O tem nam pričajo številne pesmi v »Samogovorih« (1908) in tudi nekatere pesmi v zbirki »V zarje Vidove« (1920). Ob dogodkih leta 1908, ki so že grozili, da bodo sprožili plaz ognjenega obračunavanja med imperialističnimi tabori, se je v pesniku zbudila skrb za prihodnost Slovencev (»... boš rod, ki bivaš tod, boš v duši čvrst?«).

Prve čase se Župančič, kakor omenjeno, ni že več kot štiri leta oglasil v naši mladinski literaturi iz lastnega nagiba. Toda ko je dobil naročilo, da bi k tujim slikam prevedel tuje verze, si je zaželel, da bi povedal otrokom »kaj čisto domačega, v besedi in sliki slovenskega«. Tedaj se je tudi spomnil tistih drobnih otroških ljudskih pesmic iz Dragatuša, s katerimi je s svojimi sovrstniki nagajal »Seljanom«, »Obršanom« ter zastavljal uganke in »napeljival«. Z nedvoumno natančnostjo, kakor nam priča ohranjeno gradivo (»... zapisal sem jih po spominu; garantiram pa za natančnost, kajti znam jih na pamet bolj kot očenaš«), jih je zapisal in poslal v Ljubljano.

In kakor je pesnik vtkal v »Dumo« spomin na mlada leta (»Na Gregorjevo — otec, še več — se ptički ženili so —«), ko se je daleč od domovine spominjal naših vasi (»hiše so hišice, okna so okenca, nagelj iz oken lije zelen se po steni, rdeče se peni —«), ni mogel, da ne bi namesto tuje, sicer v slovensko besedo prelite misli napisal za mladi slovenski rod nekaj pristnega, iz svojega znova prebujenega vira mladinske lirike, kjer zveni prav tako kakor v zrelih pesmih te dobe, čustvo prave domovinske ljubezni (»Štajerska je vsa zelena...«).

Mladinske pesmi Otona Župančiča, ki so nastale v času od 1907 do 1910, predstavljajo torej posebno razdobje njegove mladinske lirike.

¹ Knjigarno je leta 1949 prevzela Državna založba Slovenije. Prevzem je vodil prof. B. Pregelj. Zal so pri tem propadli tudi trgovsko-poslovni dokumenti (pogodbe z avtorji, obračuni itd.), ki so važni posebno za moderno.

² Lahkih nog naokrog. Slikala Gertruda Gaspari. Verzi Otona Župančiča. Založil L. Schwentner v Ljubljani. (Str. 32 V. 48°.)

³ V slovenski izdaji je tiskovna napaka: Gaspari (prav: Caspari), kar je zavajalo k iskanju zveze s slikarjem M. Gasparijem.

⁴ Najbrž bo to gradivo objavljeno v »Slovenskem etnografu«.

SISTEMSKE PREMENE SOGLASNIKOV V KNJIŽNEM GOVORU

Jezik ima v svoji pisni podobi dokaj stanovitno obliko: še danes pišemo kot Trubar v 16. stoletju *dal, bil* in pod., čeprav govorimo *day*; pravopis je po svoji naravi ohranjevalen. Drugače je s knjižnim govorom, ki nikoli ne sme preveč zaostati za živo govorico, ako le noče postati papirnat, starinski, izumetničen. Zato morajo starejši živi knjižni jeziki vedno znova določati odnos med pisano in govorjeno besedo, med črko in glasom. Pri nas je bil v drugi polovici 19. stoletja tak določevalec knjižnega govora o. Stanislav Škrabec, ki je zlasti s svojo razpravo *O glasu in naglasu* (1870) postavil čvrst temelj slovenskemu pravorečju. Škrabčeve nauke je deloma izpremenjene s svojimi Slovenskimi slovnici utrjeval dr. Anton Breznik, prof. Ramovš pa je s temeljitimi študijami slovenskega jezika razgrnil obilo koristnega gradiva tudi za slovenskega praktičnega slovničarja. Opiraje se na delo teh treh in še nekaterih drugih znanstvenikov, bi bilo danes mogoče sestaviti za slovnico dokaj dobro poglavje o slovenskem knjižnem glasovju. Pisec takega sestavka bi moral seveda dodati nekaj tudi iz svojega, to je iz znanja, ki ga uspešno uveljavlja sodobna lingvistična znanost. V lani izšli slovnici imamo tak poizkus modernejšje obdelave slovenskega glasovja, vendar je treba priznati, da ni povsem uspel na področju, ki ga označuje naš naslov.

Slovenski soglasniki se po značilnih procesih, ki se jih udeležujejo, delijo na dve skupini: v prvi so zvočniki, v drugi vsi drugi glasovi, najsi so zveneči ali ne. Za zvočnike ima fonetika tiste glasove, ki so po svoji zvenečnosti neke med samoglasniki in soglasniki: *m* in *r* na primer sta manj zvočna kot *o* ali *u*, pa zopet bolj kot *d* ali *s*. Tako določanje zvočnikov je sicer v določenih mejah pravilno, saj nam pove, da so v slovenskem knjižnem govoru zvočniki tile glasovi: *m, n, ů, r, l, ĭ, ŋ, l'*, velarni *n*, ne pove nam pa, da gresta med zvočnike tudi *v* in *j*, in sicer kljub temu, da sta po zvenečnosti enaka glasovom tipa *b, z*. Toda ali se dá taka trditev tudi dokazati? Dá se. Soglasniški pari tipa *t-d* imajo pred zvočniki pomensko razlikovalno vlogo ali, z drugimi besedami, so fonemi: če zamenjamo v isti glasovni skupini na primer *t* z *d*, se spremeni pomen besede (treti : dreti, prod : brod). Glede na to, da imajo taki soglasniki ravno tako vlogo pred *j* in *v* (tvoj : dvoj, protje : prodje), ni dvoma, da sta tudi *v* in *j* zvočnika. In še to: zveneči soglasniki tipa *d* nastopajo pred pavzo v svojem nezvečenem paru *t*, zvočniki pa imajo zvenečo premeno, *v* in *j* torej *ů* in *ĭ*. Ko bi torej hoteli sestaviti za potrebe slovenskega pravorečja soglasniško razpredelnico, bi med zvočnike postavili tele glasove: *m, n, ŋ, ů, v, ĭ, j, r, l, l'*, velarni *n* in nezveneči *u*. Preglednico soglasnikov v slovnici (str. 24) bi torej temeljito spremenili.

Kateri pa so procesi, ki se jih udeležujejo zvočniki? Enega smo že omenili: pred zvočniki so soglasniki tipa *t-d* različni fonemi ali, kar je skoraj isto, zvočniki ne povzročajo prilikovanja po zvenečnosti. (Izjema so primeri tipa *pretusem*, ko izgovarjamo nezveneči *u*.) V tem so enaki

vokalom, pred katerimi so prav tako lahko zveneči ali nezveneči soglasniki (*dam* — *tam* in podobno). Za zvočnike je dalje značilno, da so kaj neobstojni, po svoje se prilagajajo okolju: sedaj imajo to, sedaj ono podobo in prav z njimi ima pravorečje največ težav.

Še najtrdnjši je *m*; razen pred *f* se vedno izgovarja enako: zaporo delata ustnici, glas pa ob drhtenju glasilk uhaja skozi nos. Razlika med navadnim *m* in tistim v položaju pred *f* se poda v izgovoru sama od sebe, tudi akustično je neznatna, pravorečje je tedaj po pravici ne omenja. Večja je izgovorna in slišna razlika pri glasovih tipa *n*. Zobni zapornik *n* v položaju pred *k* ni mogoč, namesto njega izgovarjamo velarni *n*: *ana* — *anka*, *angel*. To je v slovenščini ugotovljen pojav, treba je samo še določiti glas, ki ga za pravopisno *nj* izgovarjamo v besedah tipa *svinjka*, *sinjkast*. Glede na to, da Slovenci palatalnega *ɲ* skorajda ne poznamo, prednjevelarnega prav tako ne, a se tudi le neznatno loči od navadnega mehkončnega *n*, je še najbolje, da se za pravorečje v obravnavanih primerih določi izgovor navadnega velarnega *n*.

Pravkar obravnavane zvočniške premene so, kot rečeno, osamljene. Mnogo zanimivejše in za pravorečje imenitnejše so tiste, ki se jih udeležujejo nekdanji velarni ali palatalni zvočniki: *ɥ*, *ʎ*, *n'*, *l'*, *r'*, *ʃ*. Vsi so obravnavani enotno: pred vokali drugače kot pred soglasniki ali na koncu besede. Poglejmo si preglednico. Prvotno slovenski enotni zvočniki — danes kaže nanje razen pri *r'* slovenski pravopis — so zastopani takole:

Praslo- vanski zvočniki	Pravo- pisno beleženje	Glasovi slovenske- ga knjižnega jezika		Primeri zbornega govora	
		položaj A	položaj B	položaj A	položaj B
<i>n'</i>	<i>nj</i>	<i>n'</i>	<i>nj</i>	koński, koń	konja
<i>l'</i>	<i>lj</i>	<i>l'</i>	<i>lj</i>	pol'ski, pol'	polja
<i>r'</i>	<i>r/rj</i>	<i>r</i>	<i>rj</i>	tesarski, tesar	tesarja
<i>ʃ</i>	<i>j</i>	<i>ʃ</i>	<i>j</i>	loĩnat, loĩ	loja
<i>ɥ</i>	<i>v</i>	<i>ɥ</i>	<i>v</i>	siɥkast, siɥ	siva
<i>ʎ</i> > <i>ʎ</i>	<i>l</i>	<i>ʎ</i>	<i>l</i>	tkaɥca, tkaɥ	tkala

To so v posameznostih znane stvari, le medsebojna povezanost teh pojavov se doslej ni dovolj — ako se je sploh — upoštevala, a prav ta nam pomaga rešiti v slovenskem zbornem govoru še danes nerešena vprašanja. Ta so: Kakšne glasove izgovarjamo za pravopisni skupini *nj*, *lj*? Kako je treba izgovarjati pravopisni *v* pred *r*, v skupini *rvj*, vzglasni *vt*? In tako naprej.

Preglednica, ki kaže istosmernost obravnavanja zadevnih slovenskih zvočnikov, nam na prvo vprašanje odgovarja takole: v položaju A enoglasno, v položaju B dvoglasno. Lepo potrdilo za to imamo v obravnavi nekdanjega *r'*: *tesar*, *tesarski* — *tesarja*; palatalni *r'* je izgubil svojo mehkost ali pa jo izločil v obliki glasu *j*. Ali ni verjetno, da velja nekaj podobnega tudi za *l'*? Res je. Nekdanji palatalni *l'* se je v položaju B podobno kot *r'* razcepil v svoja sestavna elementa: v srednji *l* in *j*. Kaj pa v polo-

žaju A? Tu je njegova palatalnost zelo zmanjšana, če ni sploh izgubljena ker *l'* ni fonem. Ta *l'* imenujemo lahko kvečjemu palataliziran, nikakor pa ne palatalen glas (Slovenska slovnica 1956, str. 22). Tudi ko bi *l* v teh primerih sploh ne bil palataliziran glas, bi za slovenski knjižni govor ne bila nikaka nesreča, ker bi bila nekdanja opozicija *l' : l'* nadomeščena v tem položaju z novo: *u* proti *l* (tkauca : bolši). Ta opozicija bi bila samo izjemoma nevtralizirana v znanih primerih tipa *šolski*, kjer je namesto pričakovanega *u* za *l'* uveljavljen srednji *l* (namesto *šouški* govorimo *šolski*). Tudi to bi ne bila nikaka nesreča, saj je nevtralizacija nastala tudi pri nekdanjih fonemih *u* in *l*; govorimo namreč *prau* za pravopisno *prav* in *pral*. Položaj B nam v vseh teh primerih opozicijo zopet vrača: *šola* proti *polje* in *prava* proti *prala*.

Podobno kot z *l'* je tudi z nekdanjim *n'*. Sled nekdanje palatalnosti je v položaju A ohranjena v komaj malce mehkejšem izgovoru navadnega *n*. To bi bil nekak palataliziran *n'*, torej *kon'*, *kon'ski*. Da sta si glasova *n* in *n'* zelo blizu, nam kaže tudi to, da v položaju pred *k*, *g* sovpadeta: *svinjka*, *anka* izgovarjamo z velarnim *n*. Ko bi bil *n'* palatalen glas, bi v tem položaju lahko obstal (svińka).

Palatalni *l'* v najnovejši slovenski slovnici je zadnji nepotrební ostanek palatalnih soglasnikov, ki sta jih Škrabec in Breznik zahtevala ne samo v našem položaju A, temveč tudi v položaju B, torej tudi za pravopisno *njiva*, *zemlja*, kadar je šlo za stare palatale, ne pa v primerih tipa *s soljo*, *z dlanjo*, kjer je bil *j* do 10. stoletja ločen od *l* in *n* s polglasom. Slovenski pravopis 1935 je to razlikovanje opravičeno odpravil in za pravopisni skupini *lj*, *nj* zahteval v položaju B izgovor srednjega *l + j* ali *n + j*, v položaju A pa izgovor »mehkih« *l* in *n*. V *Orisu* je zatem zapisal Bezljaj: »Nobena poizkusna oseba v svojem izgovoru ni poznala palatalnega *l'* in *n'*.« Rupel v Slovenskem pravorečju zahteva za ti glasovni skupini le »intenzivnejšo artikulacijo, ki stori, da postaneta *l* in *n* mečja«. Glede na to, da večina slovenskih govorov loči reflekse za nekdanja *l'* in *n'*, v knjižnem jeziku lahko vztrajamo pri palataliziranem izgovoru obravnavanih glasovnih skupin, čeprav tak izgovor za *l'* ni nujen; prave palatale se bomo težko naučili izgovarjati.

Nerešena je v slovenskem pravorečju tudi premena glasov *v*, *u*, *u* in nezvenečega *u*. Že pri pravopisni skupini *nj* smo videli, da je razlika med refleksi v položajih A in B sicer ohranjena, da pa ni nujen za vsak položaj samo po en refleks: *nj* imamo za položaj B, za položaj A pa dva, *n'* in velarni *n*. Podobno je z glasovi *v*, *u*, *u* in nezvenečim *u*, ki so vsi zastopniki nekdanjega *u*. V enem se jasno ločijo: samo prvi je ustnično-zobni, drugi so dvoustnični, prvega nahajamo v položaju B, druge v položaju A: *voda*, *vera*, *vino*; *umeni*, *udobrem*, *uredu*, *ulečem*, *dreuje*, *prirajljen*; *pot u temi*; *uprašati* — *uprašati* (drugič z nezvenečim *u*).

Približno tako stanje je za slovenski jezik ugotovil že Broch (1911), potrdil pa ga je tudi Ramovš v svojem Konzonantizmu (str. 129), vendar še danes ni zmagalo v slovenski opisni slovnici; omajala sta ga zlasti Slovensko pravorečje in SP 1950. Obe deli neupravičeno zahtevata izgovor z *vrvoj*, *vleči* in pod., čeprav je Slovenski pravopis 1935 jasno zapisal: »Pisani *v* se govori na koncu zloga (besede) kot *u*, pred istozložnim soglasnikom pa kot *u* ali *u*.« V novejšem času je torej zmagalo Škrabčevó,

leta 1935 zmagano načelo, ki ga je spočetka odobral tudi Breznik, vendar je treba povedati, da je izgovor *v* pred *l* zahtevalo — neopravičeno — prvič menda šele Slovensko pravorečje. Da Škrabčev predpisovanje ni idealno, se vidi iz naslednjega citata. V Jezikoslovnih spisih I (str. 37) beremo: »Le pred *r* se *v*, keder gre *h* korenu besede, sliši kaker pred samoglasniki: vreden. Ko predlog *v* sestavi pa se glasi tudi pred *r* kaker *w* ... wrežati ...« Po Škrabcu bi bilo torej razlikovati *vreden* od *wrežati*, čeprav sam priznava, da »celo v nekaterih nesestavljenih besedah, kjer gre *v* *h* deblu, se izgovarja navadno kaker angleški *w*, tako post.: *wri-skati*, *wroč* ...« (I, str. 37). Namesto da bi pravorečniki sprevideli, da je *vreden* za knjižni jezik nepotrebna dolenska inovacija, ki ruši sistem opozicij, in jo iz knjižnega govora izločili, so ubrali nepričakovano pot in zahtevali celo namesto tudi dolensko pravilnega *urežati* in *uleči* izumetničen izgovor *vrežati*, *vleči*. Menda niso hoteli ločiti pravopisnih vzglasij *vr-eden* in *vr-t*, kjer stoji *v* v prvem primeru *v* pred soglasnikom, kar je praviloma treba izgovarjati *ureden*, v drugem pred polglasom, kjer se po pravilu izgovarja *vrt*. Izgovoru *vreti* in pod. se upirajo takile primeri iz govorne zveze: *postaru jo je* : *s postaru jo je*, *pošey rezala* : *bo še urezala*, *prau leči* : *zna uleči*. Glasovne skupine so v izgovoru povsem identične, in vendar bi po veljavnih pravorečnih pravilih morali izgovarjati različno: prve primere z *u*, druge z *v*. Novejše slovnice se pri tem sklicujejo na dolensjščino; s kakšno pravico, nam pove Škrabčev primer, pa tudi živi govor na primer iz Ribnice. Ako tudi je kje drugače, nam prav dolensjščina poleg štajersščine in gorenjščine, ki sta ohranili enotno obravnavanje nekdanjega *u* pred vsemi zvočniki, lepo dokazujeta moč strukture v jeziku. Pravopisni *v* izgovarjajmo tedaj pred vsemi zvonečimi soglasniki dvoustnično; razlogi za tak zaključek so prepričljivi.

Ravno tako kot ima pravopisni vzglasni *v* v položaju pred soglasnikom različne podobe (*u*, *u*, nezveneči *u*), in sicer zlasti glede na prehodno izglasje (*pot v temi* je mogoče izgovoriti ali kot *pot u temi* ali z nezvenečim *u*), prav tako je z vzglasnim *r* pred soglasnikom. Še v četrti izdaji svoje slovnice (str. 32) je Breznik v skladu s pravili slovenske zlogotvornosti pisal: »V začetku besede je *r* zlogotvoren, n. pr.: rdeč, rja ... rt ... rvati, *r* ima tu svoj zlog in se govori samoglasniško, torej: r-deč, r-*jav* itd. ... s spred stoječim samoglasnikom [more] tvoriti dvoglasnik: ... kaplja rdeča kri.«

To jasno načelo pa se je začelo rušiti. Rupel v Slovenskem pravorečju (str. 47) piše: »Tako imenovani samoglasniški *r* imamo, kadar stoji na začetku besede pod poudarkom (*frž*, *rt*, *řjast*) ... Ako pa *r* v začetku besede nima poudarka, potem ni samoglasniški, čeprav mu sledi soglasnik, temveč soglasniški (navadni) *r*: rdeč ... rkělj ... izg[ovarjaj] rdeč, rkělj ... (enozložno).« Breznik je imel prav: vzglasni *r* pred soglasnikom je zlogotvoren, najsi je naglašen ali ne. Nenaglašeni pa zlogotvornost v govorni zvezi lahko izgubi, če stoji za izglasnim vokalom; to je v knjižnem govoru, dokler ne prizna nezvenečega *r*, edino mogoče. Primere tipa *rtà* je namreč mogoče izgovoriti enozložno šamo če je *r* nezveneč, kar spominja na primere tipa *vprašati*, kjer *u* ne dela zloga, ker je nezveneč.

Drugo veliko skupino soglasnikov tvorijo, kot rečeno, glasovi tipa *t-d*. Tu nas zanimajo njihove premene po zvonečnosti. Pred samoglasniki

in zvočniki so obstojni, so fonemi: tretji — dreti, kosa — koza, pika — bika. Obstojnost pa v določenih okoliščinah izgube; katere so te okoliščine in kateri glasovi so v njih prizadeti, za slovenski knjižni govor še danes ni natančno določeno. Prihranimo si historiat zadevnih določitev za pozneje in si oglejmo preglednico. V zgornji polovici je nezveneč, v spodnji zveneč fonem v vseh v slovenskem knjižnem govoru mogočih položajih.

Položaj pred	vokalom	zvočnikom	zvenečim soglasnikom	nezvenečim soglasnikom	v izglasju	Pravopisno beleženje
Besedna enota	protək k_očetu	protje k_meni	svadba g_bratu	protka k_pošti	prot k	prot-, svatba, k
Govorna enota	boš_očeta	boš_mene	bož_brata	boš_pošto	boš	boš
Besedna enota	prodək pred_očeta	prodje pred_mene	sodba pred_brata	protka pret_pošto	prot pret	prod-, sodba pred
Govorna enota	dəš_opere	dəš_lijе	dəž_gre	dəš_prši	dəš	dež

Preglednica jasno kaže, da so soglasniške premene pri nezvenečem fonemu v besedni in govorni enoti enakšne (besedno enoto tvorijo nesestavljene besede, predložne in predpanske zveze, govorno vse druge): nezveneči fonem je povsod razen pred zvenečimi soglasniki tipa *d*, kjer ga zastopa zveneči par, ohranjen. V skladu z odkritim načelom se realizirajo fonemi *p*, *t*, *s*, *š*, *k* v položaju pred zvenečo konzonanco kot (nevtralizirani) fonemi *b*, *d*, *z*, *ž*, *g*, fonemi *c*, *č*, *f*, *h* pa kot fonemske različice *dz*, *dž*, *v* in zveneči *h*. Načeloma so mogoče takšne asimilacije tako v besedni kakor v govorni enoti: *svadba*, *glazba*, *prerogba*, *kodzbek*, *enadžba*, *γgodu* — *snobdaj*, *glazdoni*, *stridzgaje*, *prodžgre*, *straygaje*, *škovgaje* itd. Doslejšnje slovnice zadnjih dveh primerov ne omenjajo, kar vsaj za *straygaje* ni čudno: glas *γ* je za knjižni jezik — toda samo za primere *γgodu* — priznala šele Slovenska slovnica 1956 (str. 22), kjer se pa v istem odstavku še vedno pušča trditev iz prejšnjih slovníc, da *h* »ustreznega zvenečega glasu slovenski zborni govor ne pozna«. Dejstvo, da se *c*, *č*, *h* asimilirajo v *dz*, *dž*, *γ*, ne pa tudi obratno (*dz*, *dž* in *γ* namreč niso samostojni fonemi, temveč le fonemske različice), je delalo preglavice vsem slovenskim slovnícám in še danes niso dobili v preglednici glasov slovenskega knjižnega jezika svojega pravega mesta.

Pravkar obravnavanemu pravilu o premeni nezvenečih soglasnikov se upira predlog *s* — *z*: *z*, to je zveneči par predloga *s*, nahajamo tudi pred zvočniki in samoglasniki. Stvar je taka: predlog *s* se je zmešal s predlogom *z*, ki ga je po moderni vokalni redukciji dobila slovenščina iz predlogov *vz* in *iz*. V zvezi s pravili o asimilaciji sta namreč sovpadla predloga *s* in *z* najprej v položajih pred zvenečimi in nezvenečimi soglasniki tipa *t-d*, to je tam, kjer se v slovenščini nevtralizirajo zveneči in nezveneči soglasniški fonemi. Tako prvotno *izbrati* kot *sabrati*, *izteči*

kot *sateči* je dalo v slovenščini *zbrati*, *steči*. V položaju pred zvočniki in samoglasniki se je sprva še ločilo *zmesti* in *smesti*, toda končno je zmagal zveneči par; podobno sta sovpadli tudi nekdanji predponi *u-* in *v-*, kjer pa slovensko pravorečje brez potrebe zahteva neopravičeno razlikovanje. Nekdanji predlog *s* je torej danes v knjižni slovenščini zveneč fonem *z*, ki se asimilacij udeležuje povsem normalno: pred nezvenečimi soglasniki nastopa v svoji nezveneči fonemski varianti. — Ne da bi bil seveda Škrabec poznal fonologijo, ki je tedaj še ni bilo, je vendar že tako učil (Jezikoslovni spisi I, str. 29; II, str. 39).

Pri zvenečem fonemu (spodnja polovica naše preglednice) se soglasniške premene v besedni in govorni enoti deloma ločijo. V besedni enoti se zveneč fonem pred vokalom in zvočnikom ohranja, v govorni pa ne: tako prihaja do nasprotja *pred očeta*, *pred mene* (*prodek*, *prodje*); *daš opere*, *daš lije*. V govorni enoti je pravkar obravnavani položaj izenačen s položajem pred nezvenečim soglasnikom in tudi v izglasju: *daš lije*, *daš prši*, *daš*.

To dejansko stanje je doslej še najbolj spoznal Škrabec. V Jeziko slovnihi spisih (II, 62) piše: »Velika množina našega ljudstva govori zveneče soglasnike *b, d, g, z, ž*, zd na koncu naglašanih besed ko *p, t, k, s, š*, *st* (*bob*, *rad*, *Bog*, *voz*, *mož*, *brazd* ko: *bop*, *rat*, *Bok*, *vos*, *moš*, *brast*), kar se zlasti očitno sliši pred *j* in samoglasniki: *bop je*, *rat ima*, *Bok oče*. Nenaglašene besedice, predlogi namreč, pa obderžujejo na koncu svoje zveneče glasove; *ob*, *nad*, *pod*, *pred*, *iz*, *raz* in celo neme spreminjajo v zveneče: *od*, *z* (iz *ot*, *s*).« Škrabčevo pravilo je treba samo malo spremeniti: enake asimilacije kot na pavzo in nezveneči soglasnik nimamo v govorni enoti le pred vokali in *j*, temveč pred vsemi zvočniki. Trditev o predlogih je treba popraviti tako: svoje zveneče izglasje — pridobljeno je lahko tudi po analogiji (*od*, *z*) — obdržijo le v besedni enoti pred vsemi zvenečimi glasovi sploh, ne pa pred nezvenečimi soglasniki in pred pavzo, kjer nastopajo v edino mogoči premeni: kot nezveneči soglasniki. Sam Škrabec navaja tak primer: potplat.

Navedek iz Škrabca jasno zahteva za pisano *bob*, *rad* itd. izgovor *bop*, *rat* ip. Tako govori, kot priča tudi Ramovšev Konzonantizem, večina Slovencev. Tudi v Nahtigalovih Slovanskih jezikih (str. 110) beremo: »... *bob*, *ded* ... izgovori *bop*, *det* ...« Dalje: Bezljaj v Orisu za pravopisno *bog* (str. 75, 103), *trud* (str. 105), *kad* (str. 88, 117) beleži izgovor *kat* in *bok*, *trut*. Samo na str. 113 ima za pisano *staz* zapisano zveneče izglasje, ki ga je pa govoril isti R, ki je izgovarjal *kat* in *bok*, zato je navedek sumljiv. — Spričo vsega tega je toliko bolj čudno, da slovensko pravorečje od SP 1935 (str. VI) dalje vztraja pri — ne moremo ga drugače imenovati — izumetničenem izgovoru takih izglasij: za *-b*, *-d*, *-g*, *-z*, *-ž* zahteva na pol zveneč izgovor, ki ga na vsem slovenskem ozemlju poznajo po Ramovševem Konzonantizmu edino Ziljani. Da taka na pol zveneča izglasja ne zvenijo prav slovenski, se lahko prepriča vsakdo, ki ima kaj ušesa za take stvari, ko sliši iz ust štokavca izgovarjati taka na pol zveneča izglasja. — Položaj pred pavzo je enak položaju pred nezvenečim soglasnikom in v teh primerih izgovarjamo Slovenci večinoma nezveneč in ne na pol zveneč glas. Tak izgovor torej predpiši tudi slovensko pravorečje!

Slovenski knjižni jezik se je v štiri sto letih razvoja izvil iz utesnjenjuočih vezi posameznih narečij, predvsem dolenjščine in gorenjščine: hotel je biti blizu vsem Slovencem. To se ni zgodilo samo od sebe, večkrat so slovnikičarji zavestno posegli v njegovo rast. Uspevali so takrat, kadar so bili njihovi predlogi v skladu z razvojnimi težnjami večine slovenskih narečij, kadar so znali odmisлити njihovo pravo bistvo in kadar so se zavedali, da je izjemno, osamljeno v jeziku prehodno, da se mora prejeti ali slej prilagoditi, da — pokoriti — tipičnemu, sistemskemu. Iz tega spoznanja so zrasla pričujoča razmišljanja, ki hočejo uzavestiti in utrditi sistemskost slovenskih soglasniških premen, pokazati njihovo utemeljenost v živem govoru. Zaradi svoje uravnotežene življenjskosti imajo pravico, da postanejo normativne tudi za slovenski knjižni govor.

Ivan Kolar

LITERARNI SPREHOD PO LJUBLJANI

SKOZI MESTNI OKRAJ ZNANOSTI

To je območje Gosposke ulice, Novega trga, Brega, Zoisove ceste in Vegove ulice. Že v 12. stoletju je bilo to posebej obzidano naselje, imenovano *Novi trg*, v nasprotju s starejšim naseljem na desnem bregu Ljubljanič, ki je zato dobilo ime *Stari trg*. Ta je bil naseljen s trgovskim in obrtniškim življem, v Novem trgu pa se je utaborilo plemstvo kot fevdalni gospodar kranjske dežele. Osem stoletij je vladala tu plutokracija, zdaj pa je ta okraj domovanje glavnih ustanov naše znanosti.

Prvi znanstveni zavod tu — poslopje univerze — smo si že ogledali. Trg proti Ljubljanič ima ime po nekdanjem »deželnem dvorcu« — *Dvorni trg*. Hišo št. 1 je sezidal (1824) veletrgovec Ferdinand Schmidt; kasneje je opustil trgovino in se posvetil kot samouk naravoslovni znanosti, specializiran v entomologiji in jamskem živalstvu. S Prešernom sta si bila prijatelja (napis: »Prijet'lju Ferdinandu Šmidu«) in bil je mentor Fr. Erjavcu; ta ga je šaljivo upodobil v »Schnackschnepperleinu«. Umrli je v Šiški leta 1878, star 78 let.

Židovska ulica hrani v imenu spomin na Žide, ki so bili huda konkurenca mestnim trgovcem. Cesar Maks I. jih je na pritožbe Ljubljaničanov izgnal leta 1515.

V hiši št. 1 je prebival Janko *Kersnik* kot gimnazijec; tu ga je inštruiral in uvajal v slovensko slovstveno delo Fran Levec. Nasproti (št. 2) je bila v nekdanji hiši gostilna »Polarna zvezda«, zbirališče slovenske inteligence. V novi hiši je odprl prvo čisto slovensko knjigarno Lavoslav *Schwentner*; leta 1905 se je preselil v poslopje Mestne hranilnice in postal glavni založnik slovenskih književnikov, zlasti moderne (Cankarja, Župančiča, Kraigherja i. dr.). Danes je tu »Mestna čitalnica«. V zgornjih prostorih je bila v avstrijski dobi in še potem nekaj let »Narodna kavarina«, protiutež diagonalno nasproti ležeči nemški »Kazini«. Danes je tu »Mestna javna knjižnica«, vhod iz Gosposke ulice.

V Gosposki ulici št. 3 v I. nadstropju je imelo kazinsko društvo svoje prostore v letih 1828 do 1837, ko je bil od leta 1833 njegov član tudi Prešeren. V kazinsko čitalnico in na družabne pogovore je zahajal sem n. pr. tudi guverner Schmidburg, ki je omogočil s svojim priporočilom kljub Metternichovemu absolutizmu izhajanje Kr. Čbelice. Blížja družba so bili čbeličarji Čop, Kastelic, Jaka Zupan in Smole, tiskar Blaznik, M. Langus ter med drugimi obiskovalci Anton grof Auersperg in škof Wolf. Na plesih tu je imel Prešeren priložnost srečavati Julijo in govoriti z njo.

V Židovski stezi na št. 4 je bila v židovskih časih sinagoga, potem preurejena v katoliško cerkev, v 19. stoletju porušena. Spodaj ob Ljubljani pred Hradeckega mostom je *Jurčičev trg* (od 1876 do 1890 imenovan Prešernov trg). V hiši št. 2 so se shajali v Mandelčevem stanovanju »*vajevci*« v letih 1854/1855. (Glej Pregljevo biografsko novelo o S. Jenku: »Smonca« ali »Simon iz Praš«.)

V Gosposki ulici št. 8 je Glasbena akademija, pred osvoboditvijo Konservatorij. Od leta 1896 je bila tu nastanjena prva javna slovenska »Mestna višja dekliška šola«, ki se je polagoma razvila v dekliško realno gimnazijo, ko je dobila lastno poslopje (1908) na sedanji Prešernovi cesti. Ob uvajanju državnih ženskih gimnazij je mesto opustilo ta zavod v zadnjih letih bivše Jugoslavije.

V hiši št. 12 je odprl svojo odvetniško pisarno dr. Ivan Tavčar (1883), ko je dokončal koncipientsko službo pri dr. Mencingerju v Kranju; tudi stanoval je tu, dokler si ni kupil hiše na Bregu št. 8 (1887). V poznejših letih sta imela tu prostore »Narodna tiskarna« in uredništvo »Slovenskega naroda«. Po potresu se je tu naselil župan Ivan Hribar z banko »Slavijo«, ki ji je bil glavni direktor. Leta 1939 se je tu vselilo prvo Vrhovno sodišče v Sloveniji, ki se je tedaj v dobi diktature, smela imenovati le »Dravska banovina«. — Po osvoboditvi je tu izhajal šaljivi list »Pavliha« do leta 1957.

Na prostoru današnje *Narodne in univerzitetne knjižnice* je stal od 17. stoletja do potresa »knežji dvorec«, najlepša palača v stari Ljubljani, privatna last Turjačanov (knezov Auerspergov). Sezidati ga je dal (1642) grof Volk Engelbert Turjaški (1610—1673), deželni glavar kranjski. Poslopje je bilo tronadstropno, zidano v četverokotniku s prostornim dvoriščem v sredini in bogatim vrtom južnega drevja (oranž, citron...), okrašenim z marmornatimi kipi, vodometi in drugim okrasjem. V zgornjih prostorih na Gosposko ulico je bila umetniško poslikana dvorana. Tu so prirejali razen razkošnih zabav tudi operne in dramske predstave italijanskih potujočih družin, poleti pa v razkošnem vrtu, zasajenem na današnjem Trgu revolucije. Za nas najbolj zanimiva bi bila bogata knjižnica tega dvorca ter zbirke likovnih umetnin in zgodovinskih predmetov, a po potresu ni bilo denarja za odkup. Po smrti Volka Engelberta je podedoval vse to imetje njegov brat Janez Vajkard, ki je pridobil tej veji Auerspergov knežji naslov; od tod ime »knežji dvorec«. Po 250 letih je razrušil palačo potres. Spomin na mogočne Auersperge pa hrani le še ime Turjaška ulica.

Prazni prostor je čez štirideset let (1940) zazidal arhitekt Jože Plečnik z današnjim impozantnim poslopjem NUK. Borba za primerno

poslopje »Študijski knjižnici«, ki se je dotlej gnetla v tesnih prostorih levega trakta poljanske (tedaj II. državne) gimnazije, je bila dolga in politično napeta. Hiša še ni bila popolnoma opremljena ob izbruhu druge svetovne vojne leta 1941 in grozilo ji je, da jo okupira italijansko vojaštvo ali okupacijska oblast. Upravnik Študijske knjižnice je bil tedaj dr. Šlebinger. Spontano se je zganila vsa knjižnica in filozofska fakulteta ter so na vrat na nos v največji naglici hiteli seliti knjižnico ter inštitute humanističnih ved v prazno palačo. In obveljalo je. Z ustanovitvijo nove Jugoslavije se je knjižnica preimenovala v »Narodno in univerzitetno knjižnico«, ki je zdaj osrednja slovenska zakladnica duha, zajetega v tisku in rokopisih.

Med vojno je po usodnem naključju dne 29. januarja 1944 popoldne padlo pokvarjeno nemško vojno letalo naravnost na čitalnico in z eksplozijo povzročilo požar, ki je uničil 60.000 zvezkov knjig in več katalogov. V čitalnici na srečo tedaj zaradi pomanjkanja kuriva ni bilo bralcev. Tudi eno človeško žrtev je terjala ta katastrofa: Franceta Majcna, tajnika Mestne hranilnice, ki je prav tedaj prišel vračat knjige. Poslopje je bilo v poldrugem letu po končani vojni restavrirano in novi upravnik dr. Mirko Rupel je ob slovesnosti na Prešernov smrti dan 8. februarja 1947 odprl knjižnično čitalnico javnosti. — NUK ima zdaj pol milijona knjig, njen rokopisni oddelek pa obsega 1060 signatur z ogromnim materialom; oddelek vodi prof. Alfonz Gspan.

Nad stranskim vhodom iz Gosposke ulice stoji nad portalom impozantni Dolinarjev kip Mojzesa; z visoko kvišku iztegnjeno desnico in z glavo sklonjen k ljudstvu vabi v deželo duha.

Na Novem trgu št. 3 ima prostore duhovna sosedra NUK Slovenska akademija znanosti in umetnosti (SAZU). Tu je sedež predsedstva ter predavalnica. Od začetka 15. stoletja do začetka našega stoletja je bila ta palača »Deželna hiša« (Landhaus, od tod Lontovž) sedež uradov deželnih stanov ali deželne gosposke. Lontovž je bil za deželo tó, kar je bil Rotovž za mesto — sedež deželne uprave in deželnih zborov, ki jih je vodil deželni poglavar kot vladarjev namestnik. Tu so odločali fevdalci o usodi dežele. V njej so bili tudi redni sodnijski dnevi za nemeščane in za svobodne kmete z dežele. Hiša je bila sezidana prvič leta 1467, a še preden je minilo petdeset let, jo je hudi potres (1511) razrušil. Tudi novo hišo je potem kmalu uničil požar; leta 1587 so jo prezidali iz treh hiš in šele ta je kljubovala trdno vsem potresom in požarom nad tri sto let do potresa 1895, a tedaj restavrirana stoji še danes.

V protestantski dobi so tu imeli deželni stanovi glavno skladišče slovenskih knjig in od tod so jih razpečavali med predikante in vernike. Koj po natisku Dalmatinove Biblije je bilo poslano semkaj v sodih in zabojih nad pol naklade, 870 izvodov. Član deželnega zbora in blagajnik deželnih stanov je bil nekaj let protestantski organizator stolni kanonik Pavel Wiener. V 17. in 18. stoletju so v dvorani te hiše prirejali deželni stanovi gledališke predstave potujočih igralskih družin in gostovanja študentov jezuitskega kolegija. V Prešernovi dobi je imel tu sedež »C. kr. ilirski deželni gubernij«; potem je bilo do leta 1830 nastanjeno tu mestno in deželno (kazensko, trgovinsko in menično) sodišče, tedaj pa so se preselila sodišča v Stiški dvorec in na Stari trg št. 21.

Potres 1895 je porušil zadnji del hiše ob Gosposki in proti Salendrovi ulici; glavni del stavbe so kmalu restavrirali, da so se lahko začasno vselili uradi deželnega predsedstva iz popolnoma razrušenega Deželnega dvorca, uradi deželne vlade pa so se začasno umaknili v upravno poslopje tedaj dozidane, a še ne adaptirane Deželne (zdaj Splošne) bolnišnice na Zaloški cesti; tja se je zateklo tedaj tudi mnogo drugih potresnih »brodolomcev«. — Leta 1903 se je v to hišo vselila Kmetijska družba in jo po prvi svetovni vojni (1919) odkupila od Narodne vlade ter bila nastanjena v njej do druge svetovne vojne. V novi Jugoslaviji je prevzela hišo SAZU in jo temeljito renovirala po Plečnikovih načrtih.

Akademija je bila ustanovljena v Narodnem domu (zdaj Narodna galerija) 11. decembra 1937 z ustanovnim občnim zborom štirih znanstvenih in umetnostnih razredov. Prvi razred obsega filozofijo, filologijo in zgodovino; drugi razred pravne, sociološke in gospodarske vede; tretji matematične, tehniške, naravoslovne in medicinske znanosti; četrti umetnost (leposlovje, glasbo, slikarstvo, likovno umetnost in arhitekturo). Članov je bilo predvidenih: rednih do 30, dopisnih do 60, častnih članov po sklepanju občnih zborov. Izšla je iz namena, *združiti v osrednjo organizacijo s trdnim delovnim načrtom dotlej posamezno delujoča strogo znanstvena društva*, da bi tako v skupnem delu zbrala vsa raztresena znanstvena prizadevanja in da bi se mogla lotiti velikih znanstvenih nalog. Zraven tega naj bi bila njena skrb častno reprezentirati znanost in umetnost slovenskega naroda tudi v mednarodni kulturni tekmi. — Zaradi neprijaznega velikosrbskega režima v kraljevi Jugoslaviji se Akademija torej ni smela imenovati slovenska, marveč samo: Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani. Prvi njen redni predsednik je bil prof. dr. Rajko Nahtigal, generalni sekretar pa prof. dr. Franc Ramovš. V novi Jugoslaviji se je Akademija reformirala tudi organizacijsko in si svobodno izbrala pravo ime: Slovenska akademija znanosti in umetnosti s sedežem v Ljubljani. Tako reformirane Akademije prvi predsednik je postal prof. dr. Fran Kidrič (umrl 1950); za njim je bil izvoljen za predsednika dotlej permanentni tajnik dr. Fran Ramovš, ki je pa že dve leti nato umrl (1952). Obema predsednikoma je bilo po njuni smrti truplo izpostavljeno na mrtvaškem odru v avli Akademije.

V hiši št. 2 je živel proti koncu življenja slikar Rihard Jakopič.

Na nasprotni strani trga v hiši št. 4 imajo svoje delovne prostore inštituti SAZU. Od leta 1892 do 1896 je tu gostovala *Narodna čitalnica*, ki so ji bili odpovedani prostori v Souvanovi hiši na Titovi 3 in tam tudi ni več potrebovala gledališkega odra, ker je bilo tedaj dograjeno Deželno gledališče. Pozneje se je Čitalnica preselila v Narodni dom in tam med prvo vojno shirala kot »zastarelo« *društvo*, ki je opravilo svojo dolžnost, ko je utrlo pot razvoju samostojnih narodnih kulturnih društev.

Zraven na št. 5 je bila *Kameralna prokuratura* (zastopstvo države v finančnih poslih in tožbah, kakor je danes arbitražno sodišče). Tu je Prešeren služil kot brezplačni konceptni praktikant poldrugo leto (9. 5. 1829 do 17. 12. 1830) in se zaman potegoval za plačano namestitev, čeprav mu je šef A. pl. Scheuchenstuel napisal izvrstno spričevalo in priporočilo. Tudi Janko Kersnik in še drugi pomembni književniki juristi so morali tu brezplačno prakticirati za sprejem v državno službo.

Na št. 7 je prebival dr. *Crobath* kot koncipient v hiši svojega šefa dr. Wurzbacha (1827).

V nasprotni vogalni hiši št. 1 so prebivali starši Otona *Župančiča* z vso družino do leta 1913; potem so se preselili v Stiški dvorec, Oton pa se je kmalu tedaj oženil in odselil. — V prejšnji hiši na tem stavbišču je imel v zadnjem letu francoske okupacije (1812/1813) uredništvo uradnega lista »*Le Télégraphe Officiel*« francoski književnik in naravoslovec *Charles Nodier*. Družil se je z našimi razsvetljenci (*Zoisom*, *Vodnikom* ...), bil tudi bibliotekar Licejke; po vrnitvi v Francijo je napisal roman »*Jean Sbogar*« (*Ivan Žbogar*), zajet iz doživetij v slovenskih krajih.

Hišo na Bregu št. 10 je kupil dr. *Ivan Tavčar* leta 1887 in živel v njej do smrti (1923). Med mnogimi dijaki podpiranci te hiše je bil tudi *Ivan Cankar* kot višješolec na realki (1892 do 1895); *Tavčar* mu je posojal tudi knjige iz svoje domače knjižnice, a bohemski študent in pesnik ni imel smisla za redno vračanje, zato mu je *Tavčar* zadnje leto podporo odtegnil. *Tavčarjeva* žena *Franja* je znana kot organizatorica narodnega ženstva v meščanski smeri in tudi kot podpornica mladih literatov, n. pr. *Ketteja* v njegovi smrtni bolezni in *Murna* med visokošolskim študijem.

Na Bregu št. 12 je odprl pisarno in stanoval dr. *B. Crobath* v letih 1834/1835; semkaj je prišel k njemu za koncipienta prijatelj *Prešeren*, ki je tedaj stanoval onstran mostu v Rožni ulici 5. Poprej je *Crobath* prebival v bližnji Križevniški ulici št. 5 (od 1827). Njegov dom je bil shajališče slovanske družbe ter gostov tudi iz drugih dežel. Pri njem so se srečavali s *Prešernom* n. pr. *Karel H. Mácha*, *Sreznjevski*, *Vraz*, kasneje *Korytko*, *Horodinski* i. dr.

V isti hiši zadaj in v sosednji na št. 14 obratuje »*Blasnikova tiskarna*«; ohranila je to ime zaradi zgodovinske pomembnosti tega podjetja, čeprav je nacionalizirana.

Leta 1828 je prevzel tiskarno od svojega tasta *Retzerja* *Jožef Blasnik* (1800 do 1872) in jo strokovno visoko vzdignil v ugledno podjetje. Natisnil je večino prešernian: *Krst* pri *Savici*, *Poezije*; pri njem je rojila *Kranjska Čbelica*; tiskal in zalagal je *Bleiweisove* *Novice* in natisnil *Levstikove* pesmi (1854). Častno je ohranil cenzurni tiskarski rokopis *Prešernovih Poezij*, zdaj skrbno shranjen v NUK.

Hiša št. 20 je imela za lastnika malo časa *Andreja Smoleta* (1833 do 1836), potem je bila last njegovega brata *Mihaela*. Hiša je iz 17. stoletja, pozneje prezidana s krasnim portalom in umetniško poslikanimi zgornjimi sobanami.

Zoisova palača (Breg št. 22) je bila zbirališče razsvetljencev *Zoisovega* krožka. *Linhart* je nekaj let (do 1791) tudi stanoval tu z vso družino. *Vodnik* je hodil iz šentjakobskega župnišča na kosilo k *Zoisovi* mizi. *Kumerdej* je bil *Zoisov* knjižničar in tajnik, *Japelj* pa stalni gost. Tu se je ob bogati *Zoisovi* knjižnici izoblikoval učenjak jezikoslovec *Kopitar*, ko je bil *Zoisu* tajnik, knjižničar in varuh mineraloške zbirke od svojega 23. do 28. leta (1803 do 1808); tedaj je odšel s *Zoisovo* podporo študirat na Dunaj, v Ljubljani pa že zapustil rokopis za tisk svoje znanstveno razložene slovnice. Na dvoriščni desni strani hiše je vzdignjena železna *Zoisova* nagrobna plošča z izbočenimi ulitimi črkami, prenesena semkaj z opustošenega starega pokopališča pri Sv. Krištofu. *Rodbinska* grobnica

in skupni železni nagrobnik pa sta prenesena na novo pokopališče (od vhoda na levo ob zidu). Voziček, s katerim se je telesno ohromeli mecen zadnjih dvajset let prevažal po sobanah, hrani zdaj Narodni muzej.

Letos mineva ravno sto let, kar je Breg izgubil svoj nekdanji bogati trgovinski promet, ko so podaljšali železnico od Ljubljane do Trsta. Čolnarstva po Ljubljani je od tedaj konec, s tem pa tudi razgibanega življenja, kupčij in trpljenja ob krakovskem bregu, ki mu je ostala sled le še v imenu »Breg«. Tako je ostal tudi nekdanji »graben« le v spominu, ki ga še varuje »Šola na Grabnu«, čezenj pa teče Zoisova cesta, a nekoč je bil to »Zoisov graben«, jarek ob mestnem obzidju. Mimo Plečnikove piramide Zoisu v čast pridemo na vrh vzpetine do vogla križevniškega obzidanega vrta. Tu je dobil lani svoj spomenik A. Aškerc; kip je ulit po zasnovi rajnega Nika Pirnata. Od daleč vidimo trnovsko cerkev, »kraj nesrečnega imena« pesniku Prešernu. Sedanja cerkev je iz leta 1854 in po potresu zopet obnovljena, stoji pa na istem prostoru kakor v Prešernovem času.

Križevniška cerkev in samostan sta ustanovi »Nemškega viteškega reda križarjev« iz 13. stoletja. Imeli so velikansko posestvo od Gradišča do Malega grabna in so bili samostojno gospostvo, svobodni pred posvetnim sodiščem, biriči in carino. Ukvarjali so se z nego bolnikov in poučevanjem mladine. Sedanja cerkev je iz leta 1714, samostan pa že iz konca 16. stoletja (1579) in malo pred prvo vojno temeljito renoviran (1906). O tem govori plošča z napisom nad vhodom in druga plošča na desno od vhoda. En del samostana v stranski stavbi je služil za civilno sodišče in zapore (1849—1902), en del pa tudi za bivanje posvetnim privilegirancem. Tako je ta hiša rojstni kraj Antona grofa Auersperga — *Anastazija Grüna* (1806). S Prešernom sta si ostala dobra vse življenje, Grün mu je ohranil iskreno hvaležnost in spoštovanje kot človeku, svojemu učitelju in pesniku (Nachruf an Prešern, Vodnikov album 1849). Prevedel je izbor slovenskih ljudskih pesmi v nemščino izredno dobro, sicer pa za naše narodne in socialne želje ni imel smisla. Živel je na svojem gradu Thurn am Hart pri Krškem; to je Šrajbarski turn, žalostno slovit iz kmetских uporov; Grün je tam pokopan, umrl pa je v Gradcu (1876). — V poslopju Križank je »viteška dvorana«; od leta 1956 služi »Eksperimentalnemu gledališču«. Dvoriščni del ob samostanu je arhitekt Plečnik umetniško priredil za reprezentativno letno gledališče.

Soseda samostanu je nekdanja palača grofov Auerspergov, od leta 1935 *Mestni muzej*. Na desni pročelni strani je nastanjena »Slovanska knjižnica«, ki se je razvila ob »Mestnem arhivu« iz »Mestne knjižnice«, ustanovljena (1900) po Aškerčevi in Hribarjevi iniciativi z mislijo na ustanovitev slovenske univerze. Njen sedanji upravnik France Dobrovoljc jo je povzdignil v bogato študijsko knjižnico.

V Salendrovi ulici št. 4 je prebival Anton pl. Scheuchenstuel, priseljen sem kot obubožan bavarski plemič, a je tu kot spreten politični konjunkturist postal predstojnik komorne prokurature in dosegel naslov »gubernialni svétnik«. Imel je tri sinove in tri hčere. Sin Anton je bil Prešernov sošolec in vsa leta prvi premiant; Prešerna so nekajkrat uvrstili poleg njega le kot drugega premianta, ki se z njim pač ni mogel kosati po družbenem položaju, ker je po mnenju profesorjev malce pre-

samozavestno »klobuk po strani nosil«. Mlajši sin je dobil za ženo — Primčevo Julijo. Primčevka je ob smrtni postelji starega Scheuchenstuela (†1835) obljubila poroko hčere Julije z njegovim sinom Jožefom, kar se je štiri leta potem res izpolnilo.

Sredi Trga francoske revolucije se visoko vzpenja štirioglat kamnit steber Napoleonove Ilirije, pod njim pa je pokopan neznani francoski vojak. Na stebru so Vodnikov verzi iz »Ilirije oživiljene«, Župančičev epitaf neznanemu vojaku ter spominsko posvetilo v francoskem jeziku.

Tam blizu je kakor iz zadrege leta 1937 v naglici dobil spomenik Simon Gregorčič v zakritem kotu ob voglu hiše in s kaj neprimernim sosedom nasproti. Na ploščadi ob NUK ima dr. Ivan Prijatelj lep spomenik, postavljen leta 1941 po posebnem prizadevanju dr. A. Slodnjaka. Na marmornem podstavku opozarja na Prijateljev spomin pomemben napis: Dr. Ivan Prijatelj (1875—1937). Lepoto knjige slovenske pravično presoja, ljubil goreče, vneto oznanjal.

V Vegovi ulici št. 5 ima svoj dom osrednja »Glasbena šola«; razvila se je iz pevskega društva »Glasbene matice«, ustanovljene leta 1872. Na pročelju so reliefne slike naših romantikov glasbenikov: Hrabroslava Volariča, Antona Hajdriha, Gregorja Riharja; pred hišo v parku na stebrih so upodobljene glave desetih pomembnih skladateljev: Frana Gerbiča, Matija Hubada, Emila Adamiča, Benamina Ipavca, Vatroslava Lisinskega (Hrvat), Petelina (Galusa), Davorina Jenka, Steva Mokranjca (Srb), p. Hugolina Sattnerja in Antona Foersterja.

Ob hiši na Vegovo ulico št. 4 je še ohranjen okrogli obrambni stolp iz nekdanjega mestnega obzidja, star že nad 400 let (iz leta 1520).

V Vegovi ulici na št. 6 je prebival Matija Čop kot gimnazijski profesor v letih 1827—1830, preden je postal upravnik Licejke.

V poslopju današnje »Prve gimnazije« je bila v Avstriji realka; ta tip šole z večjim poudarkom matematično-naravoslovnih ved je imel za glavni namen vzgajati dijake za tehniške poklice, a tudi germanizirati naraščaj, tu je bila nastanjena tudi osnovna šola »Schulvereina«. V bivši Jugoslaviji je bila realka reformirana v mešan tip šole, v realno gimnazijo, in tako je še zdaj. Na realko je hodil v letih 1888—1895 Ivan Cankar in napravil maturo 1896. Najljubši profesor mu je bil Fr. Levec kot učitelj slovenščine. V letih 1916—1922 je študiral na realki Srečko Kosovel; v šestih letih je dokončal sedem razredov, ker je prvega preskočil z razrednim izpitom. Na univerzi je poslušal v glavnem slavistiko in romanistiko, a je komaj 22-leten umrl na svojem domu v Tomaju 27. maja 1926.

Na prostoru vogalne hiše v Vegovi ulici št. 2 ob Trgu revolucije je stala v Prešernovih časih hiša z gostilno »V peklu«, ki je imela pivske sobe v prezidanem bivšem jarku emonskega obzidja; imenovali so jo tudi gostilno »v jami pri kapucinarjih«. Gostilno sta vodila od leta 1840 Metka Podbojeva in njen mož Jakob. Prešeren je bil tu vsakdanji gost v zadnjih letih svojega bivanja v Ljubljani. Na Metko so zloženi »Ukazi«. Podbojevi so imeli poprej gostilno v pritličju sosednje hiše (št. 15), imenovano »Na griču« ali tudi »Pri Metki«. V tej hiši v prvem nadstropju je stanoval Miha Kastelic v letih 1828—1831, to je ob ustanovitvi Kranjske Čbelice. Kot podnajemnik je imel pri njem sobo France Prešeren v letu 1828/1829, dokler se ni preselil k staremu stricu v Rožno ulico 5. Pri Kastelčevi ku-

harici je imela prenočišče pesnikova sestra Lenka; od tod so njeni spomini na brata pesnika iz ljubljanskih časov, kakor jih je narekovala v zapis msgr. Tomu Zupanu. Hiša je ohranila v glavnem svojo nekdanjo podobo, le da je za eno nadstropje vzdignjena.

Na zgornjem koncu Trga revolucije zapira ta največji ljubljanski trg impozantna in arhitektonska tudi v prostoru najlepše postavljena uršulinska cerkev, sezidana v letih 1718 do 1746, opremljena z Robbovim marmornim oltarjem in nekaterimi Langusovimi slikami. Cerkev stoji natančno na zasutem nekdanjem emonskem jarku, ki je segal do današnje Prešernove ceste. Samostan zraven je bil sezidan nekaj let poprej. Danes sta v poslopju »Sedma gimnazija« in »Višja šola za medicinske sestre«.

Mojster stavbarstva Plečnik se ni mogel dovolj načuditi tej najmočnejši baročni arhitekturi Ljubljane v prekrasni harmoniji visokega stebrišča v masivno zidanem pročelju cerkve z nasproti vzpenjajočim se grajskim hribom — vmes pa široko odprt trg, ki omogoča to veličastno sozvočje umetnosti in narave v lepoti.

Dalje prihodnjic

J. Roš

BESEDA O VEJICI

Nadaljevanje in konec

Kar zadeva s prislovi sestavljene veznike (*préd ko, brž ko, potem ko, vtem ko, prècej ko, namesto da, tako da, češ da* itd.), je res strnjenost obeh členov veznika v eno samo pomensko enoto občutna predvsem na začetku stavka, medtem ko sredi stavka prislovu lahko oživi prvotni pomen in se pomensko nasloni drugam. *Potem ko je prišel domov, je začel snovati novo delo.* V tej zvezi nam je *potem ko* enoten časovni veznik. Če pa bi stavek zasukal: *Novo delo je začel snovati potem, ko je prišel domov* — tedaj je *potem* spet dobil svoj prislovni pomen in ga lahko vežem s povedkom *je začel snovati*, ne pa z veznikom *ko*; mogel bi pa seveda reči tudi: *Novo delo je začel snovati, potem ko je prišel domov.* — Podobno je pri *brž ko*, n. pr.: *Brž ko knjigo dobim, ti jo pošljem.* — *Knjigo ti pošljem brž, ko jo dobim*; ali: *Knjigo ti pošljem, brž ko jo dobim.* Med obema oblikama je rahel pomenski odtенок: prvi zagotavlja nemudnost pošiljatve, drugi pa neposrednost z dobitvijo. To so drobni razločki, pri katerih se vsakdo lahko ravna po § 64 SP, ki govori o osebnem čutu pri stavi ločil.

Mnogo teže pa je odločati tedaj, kadar gre za skržene stavke. Bajec (o. m.) meni, da je med *kako da* treba staviti vejico, ker je nastala zveza iz okrajšanega: *kako (je,) da ...* V tem ima čisto prav. Vendar pa to ni edini činitelj, ki odloča o vejici. Tu bom sprožil nekaj vprašanj, ki bodo morda koga oplašila, češ da zanašam s tem revolucijo v naš sistem ločil. A saj imamo zato glasilo, da se stvari z vseh strani obdelajo.

V slovenščini smo prevzeli sistem ločil po nemškem, kar je dosti razumljivo pri našem življenju v kulturni in šolski skupnosti z Nemci skozi dolga stoletja. Ta sistem je po svoje dober, vendar premehanično in dosledno izveden lahko vodi v nasprotje z našim živim govorom. Če

je res, da so ločila pravorečna znamenja, bi morali upoštevati tudi živi govor, ne le golo črko. Vzemimo n. pr. stavek v prvotni obliki: *Se ve, da je tako*. Tu sta dva stavka; povedek *se ve* in njegov osebek *da je tako*. Zveza med osebkom in povedkom pa je tako tesna, da ju v govoru ne trgamo, posebno še ne, če sta oba primerno kratka. Zveza osebkov in povedka je osnova stavka, najožja možna zveza v stavku, zato ju tudi v govoru vežemo. Ko bi bil tu res odmor, kakor ga nakazuje vejica, bi se *se ve* ne bil mogel strniti z *da* v prislovni izraz *seveda*; razviti se je mogel samo v zvezi brez odmora. Današnji sistem ločil bi to enoto razbil, ker imamo pač oblikovno dva stavka, ker ima osebek svoj povedek. Med te primere sodi tudi Bajčev (o. m.): *Vprašal sem jo, kako da poje, ko ji je mati bolna*. Primer pa ni nič manj zgovoren, nasprotno še zgovornejši postane, če mu damo preprostejšo obliko. Vzemimo tako zvezo v čisto preprosti in zelo živi obliki vsakdanjega govora, n. pr.: *Kakó da ga še ni?* V tej zvezi ima *kako* še močnejši poudarek in je njegova miselna nosilnost še izrazitejša. In vendar v govoru za njim ne prenehamo, se ne ustavljamo, čeprav je tudi ta stavek nastal iz: *Kako (je) da ga še ni*. Čeprav bi je govorili, se v govoru ne ustavljamo pred *da*, ki uvaja samo osebek k povedku. Kaj pa, če bi odmor le napravili: *Kako, da ga še ni?* Če tak odmor napravimo, se stavku spremeni pomen, zakaj v taki obliki je to omiljeni: *Kako? Da ga še ni?* ali *Kako! Da ga še ni!* če je izraz začudenja ali nejevolje. S tem se je pomen čisto premaknil, ta dva stavka izražata nekaj čisto drugega. Odmor ali vejica za *kako* me torej lahko spravi na čisto drugo vsebino. Ločiti bi bilo torej treba med: *Kako, da ga še ni?(!)* in *Kako da ga še ni?(!)*; ali če vzamemo poenostavljeni Bajčev primer: *Kako, da poje?(!)* in *Kako da poje?(!)* in *Kako poje?(!)* Mogoče so vse tri oblike, ali vsaka s svojim pomenom in izgovorom. Škrabec, ki je pisal kar se da fonetično, ni pisal vejice pri osebkovem odvisniku, n. pr.: *Kako da pišejo naši stari ptuj za tuj ni jasno* (Cv. 13, 4). Primerov takih zvez z osebkovim odvisnikom imamo kar precej. Po isti poti kakor *seveda* so nastajali tudi *kajpada*, *kakopada* ipd. Tudi ti so danes le še prislovni izrazi pritrjevanja kakor *seveda*. Toda pri vpraševanju dobijo sestavni deli spet svoj prvotni pomen, zato jih pišemo narazen in po SP celo z vejico pred *da*: *Kako pa, da ni prišel* (SP pod *kako*). Enako bi torej tudi morali pisati: *Kaj pa, da ne pride?*, česar pod *kajpada* v SP ni. Tudi te vejice nihče ne govori. Če bi pisal: *Kaj, da ne pride?* (iz *Kaj je, da ne pride?*), bi vejica zapeljala v napačno razumevanje, kakor da je to namesto: *Kaj? Da ne pride?* V pomenu *zakaj?* pa bi rekli samo *Kaj ne pride?* v nasprotju z nepoudarjenima *kaj* v pomenu »ali«: *Kaj ne pride?* Nekaj drugega je *seveda* spet: *Kajpa da ne pride* ali *Kakopa da ne pride*. V teh dveh primerih sta *kajpa* in *kakopa(k)* pritrdilnici kakor *seveda*, le da se je tu tudi *da* strnil s prislovom: *Seveda ne pride*, namesto *Seve da ne pride*. Tudi pri teh dveh pritrdilnicah bi lahko pisali: *Kajpada pride* ali: *Kakopada pride* ali: *Kajpada ne pride* in *Kakopada ne pride*, čeprav nam je zlasti v negativni obliki še nekoliko nenavadno.

Po isti poti gre vrsta drugih podobnih zvez: *res da*, *gotovo da*, *jasno da*, *razumljivo da* itd. Pri teh izrazih se pomenske samostojnosti teh besed še tako živo zavedamo, da se nam še niso zrasle v prislovne enote. Toda v stavkih, kakor: *Res da je mlad ... Gotovo da ve, toda ...*

Jasno da bi moral plačati, toda ... v govoru nikoli ne delamo odmora pred *da*, zato vejica vodi v napačno izgovarjavo in branje. Če berem: *Res, da je mlad*, pričakujem v drugem delu čisto drugačne zveze, n. pr. *sem vedel* ali pod. V tem primeru je *res* samostojen stavek, ki pojasnjuje *sem vedel*: *Da je mlad, sem res vedel*, ni pa povedek k osebk^u *da je mlad*: *Res (je) da je mlad, toda delati le mora*. Vejica za *res* nam je razumljiva v izgovoru v stavku: *Res, mlad je še, toda ...* Toda tu so razmerja med stavčnimi členi čisto drugačna. Po obstoječem sistemu ločil pa moramo vejico pisati proti stavčni melodiji, dokler se ne bo spor tako zaostрил kakor pri *seveda* in *kajpada*, da se bomo zaleteli v drugo skrajnost in pisali vse skupaj kot prislovni izraz, potem naj pa še kdo postavlja vejico pred *da*!

Tu naj omenim še osebkove odvisnike, ki smo jih srečali že kojspočetka v primeru: *Skusili ste, da, kdor se iz prvega prenaagli, se kmalu upeha*. Vzemimo preprostejši primer: *Pravijo, da, kdor laže, tudi krađe*. Tako moramo pisati po današnjih predpisih v sistemu ločil. Dokler mi vejici v takem stavku pomenita samo optični oklepaj veččlenskega osebk^a, da ga tako strne v enoto, je vse v najlepšem redu; tak pomen so začetniki tega sistema ločil vejicam hoteli dati. Toda kakor hitro naj bo vejica tudi pravorečno znamenje za stavčno melodijo, za odmor v stavku, je na takem mestu odveč in pri branju moti. Kakor izgovarjamo *Lažnivec je tudi kradljivec* brez odmora med osebk^{om} in povedkom, tako govorimo brez odmora tudi *Kdor laže tudi krađe*, zato tudi: *Pravijo, da kdor laže tudi krađe*. Vejica nas je med takimi členi zapeljala, da si pogosto pomagamo z zaimki, n. pr.: *Kdor laže, ta tudi krađe*. Če sem z odmorom osebek odtrgal od povedka, potem seve sežem po slovničnem pomagalu, da oblikovno zamašim pomanjkanje osebk^a. Tako so slovnični osebki v navadi v nemščini in romanskih jezikih; po tej strani je ustroj slovenščine in slovanskih jezikov različen od germanskih in romanskih, zato je tudi razumljivo, da isti sistem ločil ni enako primeren za vse jezike. Vprašujem se, če ni prav ta mehanizem ločil kriv, da smo izgubili posluš za pravo vrednost ločil po govornih enotah in stavčni melodiji. V primerih osebkovih odvisnikov romanski jeziki in latinščina ne stavijo vejice, nemščina jo stavi, toda osebek je po navadi povzet v slovnični osebek v prejšnjem stavku, tako da se oblikovno osebek spremeni v prilastni odvisnik. Morda je tudi prav to razkosavanje z vejico krivo, da so se nam stavki z *da kdor*, *da ki*, *da kar*, *da kateri* ipd. uprli in se jih ogiblremo ko hud'ga vraga. Včasih so bili pogostnejši in med ljudmi so še zmeraj v rabi. Tudi o tem bi bilo treba zbirati gradivo.

No, ko že govorimo o vejici, kdaj je iz tega ali drugega razloga upravičena ali ne, naj omenim še en primer, kjer vejice ne stavimo in je nihče ne terja, pa je vendar upravičena po izgovoru in stavčni obliki. Mislim na priredni veznik, s katerim utemeljujemo, *zakaj*, n. pr.: *Sédel je na prag, zakaj vrata so bila že zaklenjena*. Če primerjamo tale *zakaj* z vprašalnim *zakaj?*, bomo najprej ugotovili, da stoji za njim drugačen besedni red kakor za vprašalnim: *zakaj so bila vrata zaklenjena?* *Zakaj* tako in od kod ta zakonitost? Zato, ker je utemeljevalni veznik *zakaj* nastal iz samostojnega vprašalnega stavka; kar pa postavljamo za njim, je odgovor na to vprašanje. Tako je gornji stavek trodelen: *Sédel je na*

prag. + Zakaj (je sédel na prag)? + Vrata so bila že zaklenjena. Torej: trditev + vprašanje + odgovor. Tak je tudi izgovor po stavčni melodiji: *Sédel je na prag / zakaj / vrata so bila že zaklénjena*. Tu imamo torej vse, kar je potrebno, da bi postavljali vejico, pa je ne stavimo: *izgovarjava* je tako izrazita, ker besedni red sam sili na odmor za *zakaj*, nastanek iz okrajnega stavka je očiten in še zmeraj izražen v posebnem besednem redu. Kako da je ne stavimo? Zato ker (tu vmes bi lahko postavili vejico *zato, ker*, če je *zato* izrazito poudarjen kot samostojen prislov!) smo izgubili posluš za svoje stavčne melodije in zveze. To se je zgodilo toliko laže, ker smo utemeljevalni *zakaj* — v 16. stoletju tako živ! — postavili v kot in ga nadomestili z neljudskim *kajti*, ki pa je prav tako ohranil besedni red veznika *zakaj*. Celo s *ker* so ga nadomeščali kot s prirednim veznikom, n. pr.: *Sakaj Ioannes je s'vodo kârštil, vy pak imate s'svetim Duhom kêrîzheni biti*, piše Dalmatin (Apd 1, 5), Burger pa je 1833 besedilo spremenil v: *Ker Janes je kersheval s' vodó, ví pa bote kerîheni*... Ob današnjem podrednem *ker* bi moralo stati (kakor stoji tak besedni red že davno prej): *Ker je Janez krščeval z vodo*... Pri tem *zakaj* je torej primer skoraj takšen, kakor sem ga omenil pri: *Kako? Da ga šeni?*, če ga omilimo v *Kako, da ga še ni?*

Zelo blizu osebkovih odvisnikov so tudi predmetni, čeprav predmet ni tako tesno strnjen s povedkom kakor osebek. Tako so se tudi pri predmetnih stavkih godile strnitve v prislovne izraze. Pri vprašanju *Kdo ve kod hodi?* ne delamo odmora pred *kod* niti tedaj ne, če res vprašujem ljudi: *Kdó vé kod hodi?*, kaj šele tedaj, če ta *kdo* ni namenjen nikomur in je popolnoma nepoudarjen brez svojega prvotnega pomena. V takih zvezah se je strnil z *ve* v *kdóve*, kar je v narečjih dalo različne spake, kakor *dóvi dóve* ipd., v pomenu navadne vprašalnice. Zato bi v nasprotju s *kdó vé?* kazalo pisati skupaj *kdove* v prislovnih zvezah: *kdove kje*, *kdove kod*, *kdove kam* ipd., podobno kakor *bogve kam*, *bogve zakaj* itd. Pred letom 1914 je bila taka pisava tudi v rabi; piše jo med drugimi celo A. Breznik v razpravi *Razvoj novejše slov. pisave* na Levčev Pravopis. SP ima danes *bogve*, toda *kdo ve kje*; mislim, da bi tu lahko izenačili, da bi tako lahko ločili: *Kdove kod hodi?* ali *Kdove kako naj zida!* (= Le kako naj zida!) od: *Kdó ve(,) kod hodi?* *Kdó ve(,) kako bo zidal?* Sicer izgovor tudi tu ne pozna odmorov in vejic, toda preko osebkovih odvisnikov bi le težko spreminjali svoj sistem ločil. Ali pa ga bomo sploh načenjali?

S temi opombami sem hotel opozoriti na nekatera vprašanja naše vejice, ki bi jih bilo treba upoštevati pri pisanju in ki bi jih morali tako ali drugače še rešiti. Vsekakor bi pa pričakovali pri pisateljih mnogo več čuta za ločila in ritem v jeziku. Ločila ne smejo biti gol mehanizem. SP se tega dobro zaveda, zato je pač postavil neka objektivna pravila, a je v § 64 zavrhoval svobodo ustvarjalnemu duhu in čustveni razgibanosti. Žal, takih smiselnih osebnih ločil zaman iščeš po našem slovstvu, če ne sodi sem včasih kar nesramen prezir vseh pravopisnih pravil, ki mu ni mogoče najti opravičila v ničemer. Morda bo iz teh razmišljanj *kdo* vsaj to začutil, da imajo ločila vendarle svoj smisel in da včasih lahko celo izrazito posežejo v pomen.

SEDMINA

Zupančičev roman iz okupirane Ljubljane¹ je bralcu v prijetno presenečenje: že brž spočetka pritegne njegovo pozornost in je ne izpusti skoraj do konca. Nekdo je pri ocenjevanju te knjige hudomušno zapisal, češ da se drugi naši pisatelji »naravnost trudijo, da bi bili dolgočasni«. Tega resda ne delajo, vendar vse premalo zaupajo bralčevi bistroumnosti in mislijo, da mu morajo povedati vse do kraja in še malo več. Dolgočasnost slovenskega slovstva je verjetno večidel vprašanje sloga, in prav v tem pogledu je Zupančičev roman ugodno presenetil: s srečno uravnovešenostjo med zunanji dogodki in notranjim svetom oseb, kajpada z zanimivo, dostikrat napeto snovjo, pa morda prav toliko s pravilno uporabo jezikovnih in slogovnih sredstev je pisatelj dosegel, da je njegov svet mikaven in privlačen tudi bralcu. In če se je treba odločiti za eno samo sestavino, mislim, da je predvsem Zupančičev slog tista vrednota, ki daje romanu ceno in čar.

Kljub živahnemu zunanjemu dogajanju, zajetemu iz razgibanega vojnega časa, je dvomljivo, ali bi se bil roman pisatelju tako posrečil, ko bi bil skušal napisati »roman o okupiranem mestu«, kakor so nekateri rekli romanu. Tako velikega imena »Sedmina« pač ne zasluži, saj podaja le majhen izsek iz dogajanja v zasedeni Ljubljani, čeprav je skušal pisatelj rešiti v roman precej resničnih podatkov in čeprav je po sodbi prič večkrat zelo dobro oživil vzdušje tistih dni. Roman o Ljubljani v času okupacije bi moral biti nedvomno zasnovan dosti širje, z večjim številom oseb iz raznih plasti prebivalstva (in starostnih dob), in moral bi si zastavljati širša vprašanja, recimo tisto o pomenu in nujnosti tega boja in žrtev, ki se ga je »Sedmina« komajda dotaknila. Morda bi potem nastalo delo, podobno Malrauxovemu »Upanju«, in prav tako kot »Upanju« bi mu najbrž grozila nevarnost, da bi bilo bolj kronika in reportaža kot roman. Zupančičev roman je zasnovan drugače, rečemo mu lahko kvečjemu »roman iz okupiranega mesta«. Čeprav je v »Sedmini« veliko strani namenjenih prikazovanju boja proti okupatorju, je vsaj za glavnega junaka ustvarjeno še drugo težišče, njegov čustveni svet, zapleten ob njegovem odnosu do dveh žensk. Ta dva pola sta si v Nikovi duševnosti vsaj enakovredna, težišče romana pa se je s tem premaknilo k Nikovi osebni zgodbi in to je romanu samo v prid.

Nikov notranji svet je podan tako prikupno, brez sentimentalnosti in narejenosti, da so take strani med najboljšimi v romanu. Kljub temu pa je Niko v celoti ponesrečena oseba, pisatelju so se veliko bolj posrečile stranske osebe, od ganljivega, morda le nekoliko preidealnega Popaja in Nikovega očeta pa do sestre Filomene in še nekaj manjših figur (morda bi bilo izvzeti Italijane, ki se včasih zdijo blede literarni, včasih preveč karikirani). V Niku pa so združene lastnosti in poteze, ki se zde vsaj za fanta njegovih let nezdružljive, tako da se dozdeva nemogoč ali vsaj hudo neverjeten. Ker je kopica posameznosti o njem podana nadvse priprljivo, je morda razlago za razbitost njegove osebnosti iskati v tem, da se avtobiografske prvine, ki jih je v Niku očitno precej, niso srečno spojile z dodanimi. Medtem ko je pisateljev odnos do večine drugih figur objektivni, ker je tam neprizadet, Nika ni znal zgnesti v prepričljivo osebnost. Kar je doživetega, je pristno, kar je izmišljeno — posebno Nikov odnos do lastne družine — pa je nekako prilepljeno na junakovo osebo in ne prepriča. Višek dosega ta neverjetnost proti koncu knjige, ko mora Niko po pisateljevi volji brez posebnega vzroka zagnati bombo proti lastnemu bratu.

Glede na splošne kvalitete Zupančičevega romana pa te slabosti niso toliko tehtne, da bi bralca občutneje motile, in prav tako verjetno ne bo niti opazil pglavitne slogovne pomanjkljivosti, ki jo mora kritik očitati pisatelju: neenotnega vidika. Tudi današnji pisatelj še vedno lahko izbira med različnimi načini, kako bo napisal pripovedno delo. Recimo po starem kot »vsevedni pisatelj«, ki so mu enako znani vsi zunanji dogodki in vse doživljanje nastopa-

¹ Beno Zupančič, *Sedmina*. Slovenska matica, Ljubljana 1957. Opremila ing. arh. Jakica Accetto, Redna izdaja SM za leto 1956. Str. 304.

jočih oseb; ali po Jamesovi metodi »reflektorja«, osebe, ki je v središču romana, ker pisatelj le njo riše neposredno, vse druge osebe pa posredno, namreč le toliko, kolikor odsevajo — zato »reflektor« — v duševnosti prve; ali v obliki notranjega samogovora ene ali več oseb, ali še kako drugače. Vendar mora pisatelj ostati dosleden, ne da bi mešal načine. Zupančič se je odločil za pripovedovanje v prvi osebi, ki je kajpada enako upravičeno kot katero si bodi drugo. Vendar pa je ta način nezdržljiv z metodo »vsevednega pisatelja« in Zupančič je v romanu združil prav te dve metodi. Cesar ne ve Niko, ne bi smel vedeti niti pisatelj, saj je pripovedovalec Niko, v Sedmini pa se pisatelj dostikrat vmešava z vednostjo, ki je Niko ne more imeti. Naj navedem nekaj primerov! Od kod ve Niko za očetove misli ob pogovoru s profesorjem (str. 24, 28)? Na str. 86 ve Niko za Filomenine misli in v nadaljevanju celó njeno zgodbo z vajencem Mižem, njun pogovor in njene misli. Na str. 116 do 123 spet ne govori Niko, temveč vsevedni pisatelj, ki pozna tudi Popajeve misli; enako na str. 145 do 149. Isto velja o Marijinih mislih in doživljajih na str. 100 in 170 do 174, in primeri s tem še niso izčrpani. Ta slogovna nedoslednost je zapeljala pisatelja, da je zapisal dva stavka, ki sta tako nemogoča, da bi mu bila morala že sama pokazati, kako je tu nekaj narobe. Na str. 59 odsotni Niko popisuje očeta, kako ponoči bedi in pogleda na uro: »Kaže že pol enih, a mene še zmeraj ni domov.« Čigave besede so to? Očetove bi bile drugačne: »...fanta pa še ni domov.« Očetovih besed Niko seveda ne more navajati, saj jih ni slišal, zato sam spregovori o svoji odsotnosti in s tem opozori bralca, da govori o nečem, česar vendar ne more vedeti. Prav takega kova je še en stavek na isti strani: »Oče pritaji sapo in pomisli, kje neki sem jaz.« Vsevedni pisatelj bi to smel vedeti, vendar bi moral pripovedovati v tretji osebi; pri Niku, ki pripoveduje v prvi, je to hud slogovni spodrselj. Zavoljo te neenotnosti v zgradbi roman oblikovno ne zadovoljuje tako, kakor bi lahko.

Nekajkrat ima bralec pač tudi občutek, da pisatelj presoja tedanje dogodke in doživlja z današnjimi očmi; vendar je treba dodati, da se je Zupančič tej nevarnosti, ki preži na slehernega opisovalca preteklih dogodkov, največkrat srečno ognil. Najočitnejša šibkost te vrste se mi zdi Popajevo za dečka le preglobokoumno govorjenje na str. 50. In naj dodam le še pomislek ob sanjah na koncu knjige, ki so vendarle preveč simbolične, da bi lahko bile v svoji doslednosti verjetne.

O jeziku romana, ki nas tukaj še posebno zanima, je treba v splošnem s pohvalo reči, da je nadpovprečno lep in bogat, domač in čist. Skoraj povsem se je pisatelj znal obvarovati papirnatga, plehkkega jezika, ki nam tako rad »trišči v obraz« s strani naše proze, ko je še za časnikarje prebled in premedel. Nedvomno je prav Zupančičev jezik največ pripomogel, da je njegovo pripovedovanje tako lahkotno in prijetno, hkrati pa zelo neobrabljeno, izvirno oblikovano. Če bomo kljub tej hvali, ki jo je pisatelj nedvomno zaslužil, imeli pripomniti to in ono, nam je to pač le nov dokaz, kako nizka je splošna raven našega pisanja in kako so nekatere napake nekako »v zraku«, tako da se vtihotaplja na pero tudi skrbnejšim pisateljem.

Čeprav se je Zupančič očitno prav trudil, da bi pisal lepo, domačo besedo, — tako je dosledno izpeljana pisava »boj« in »vojska« — mu je vendarle ušlo nekaj nepotrebnih sposojenk ali izrazov, narejenih po tujih zgledih: v glavnem (9, 122), robija (13), dvignil (15 in drugod), prejel (24), razgovori (39 in dr.), dostojen (40, 41), krenila (v pomenu napotila se, 70), potankost (116), tračnice (145, pač pa 278 prav tirnice), štedil, štednja (146, 156), prekinil (219), žandar, žandarski (219), služkinjska (221), vesti (245), okreval (281) in celo »se podaja v nevarnost« (179). Nekajkrat je pisatelj očitno nezavedno pod vplivom srbohrvaščine zapisal napačne oblike: Pomirili naj bi se s svetom (nam. sprijaznili, 47); si operem roke (nam. umijem, 56, 182); stopiti moram še do Mefista (nam. k Mefistu, 123); poznam jaz take reči (153), prevariti (nam. prevarati, 229); zapolnijo (nam. napolnijo, 294), če zadnji dve nista tiskovni napaki.

Med nepotrebne vulgarizme bi štel špasno (9), nularica (15), fest (17), šekasta (55), nastradali (97).

Včasih se je avtorju očitno kaj »zapisalo«, tako kar v začetku »neštevilnih« namesto nešteti zmag (7—8); nekaj zravnamo »s tlemi«, ne pa menda »do tal« (54); ne »večidel dneva prebija«, temveč večji del (56); kaj je »strpljen«

obraz, bi ne znal reči (124); oči ne gledajo »z«, temveč iz obraza (155); tudi »lesenih zastorov« (225) si ne morem zamisliti. Beseda »časa« je enkrat izrazilo odveč (182: dolgo časa), zato pa drugje manjka: po dolgem (času) (15).

Stopnjevanje s prislovom je večkrat po nepotrebnem nadomestilo pravilnejše oblike: bolj dolg (106), bolj mirna (133, 175), bolj počasi (173), bolj pametno (174), preveč nevarno (252). Za čudo pisatelj velikokrat uporablja »čemu« namesto »zakaj« (28, 29, 39, 188, 297). Posebno izrazita primera te razvade sta »Si hud — čemu?« (69) in »Čemu ste mi to vzeli?« (177). Pravim razvade, zakaj po nepotrebnem zanaša novo zmedo v pisanje, ki je že tako dovolj zmedeno.

Nekajkrat je napačna pridevniška oblika, določna namesto nedoločne (v pločevinasti škaf 56, neznan desetletni deček 57, ti gre kak strahopetni hudič 168) ali narobe (to edino majhno oko 185). Glagol je kdo ve zakaj dostikrat napačno na koncu stavka: vendar so nepričakovano sladko zvene (7), tako tudi biti mora (15), kakor bi se (bil) nalašč za to šolal (48), kakor bi iz krvi poganjali (125), ko bi se mi sam Bog oče prikazal (126), ne da bi za en sam korak zastala (155).

Se vedno nam velja za napačno »brez vsakega smisla« (161). Ne vem, kje je pisatelj dobil obliko »obal« (62, 184). Okorno je: »da se ne bi zgodilo, ko bi moral obžalovati« (78) — potem sta še vedno boljša dva zaporedna »da«. Nikalnico bi pričakovali v stavku »Nikoli si nisem privoščil kozarec žganega« (109). Nekajkrat so napačne glagolske oblike: zahajal na sestanke, kamor pride (prihaja) več ljudi (121), pod katerim dobi(va) njen obraz... (137), na stranišče nas spustijo (spuščajo) samo enkrat... tudi jesti nam dajo (dajejo) samo enkrat (280).

Pa še dve, tri okorne ali napačne. Ne gre pisati »Deseta naj bi bila Pisciatellova, ki smo ga nameravali pričakati« (230), saj se oziralec tu lahko nanaša le na pištolo, ne pa na lastnika; ne »sem se slišal, kar me je motilo« (242), temveč »... in to me je motilo«; po tujem zgledu, ki vse bolj vdira v slovenščino, je »s to razliko, da je hkrati moral« (238), čeprav je tako lahko reči lepo po domače: »le da je moral...«

V pravopisnem pogledu je knjiga skoraj zgledna. Med redkimi pomanjkljivostmi je »škodeželjnost« morda tiskovna pomota in enako »ugasnil luč« (223, 266), ker je drugod pravilno »ugasiti«; za malo pišemo narazen (40: zamalo) in prav je »vkopan«, ne ukopan (168).

Resnoba oprema, ki jo je oskrbela Jakica Accetto, se prilega značaju romana.

Janez Gradišnik

NOVO JURANČICEVO SRBOHRVATSKO BERILO

Janko Jurančič je eden redkih Slovencev, ki so študirali slavistiko, zlasti srbohrvaščino, na vzhodnem področju, v Beogradu. Zato je razumljivo, da se njegovo znanstveno in pedagoško delo uveljavlja predvsem v mejah hrvatsko-srbskega jezika in književnosti. Znana so njegova štiri berila za višje razrede gimnazij. Vsem slavistom v Jugoslaviji je prav prišla knjiga *Južnoslovanski jeziki* (1956), kjer je na primerjalni osnovi obdelan razen hrvatskosrbskega, slovenskega in makedonskega še bolgarski jezik. Prijetno presenečenje je pripravil znanstvenikom in prevajalcem s svojim *Srbohrvatsko-slovenskim slovarjem* (1955) in, če bi se lotil še slovensko-hrvatskosrbskega slovarja, bi veliko prispeval k čim boljšemu poznavanju med jugoslovanskimi narodi. Prevajalci bi dobili knjigo, ki jo že dalj časa željno pričakujejo.

Pravkar je izšla v njegovi prireditvi šolska knjiga *Srbohrvatsko berilo za III. in IV. razred gimnazije*. Knjiga je pravilno sestavljena iz snovi, ki je primerna za adekvatna letnika gimnazije. V prvem delu so izbrani teksti srbskih, hrvatskih, makedonskih pisateljev in ljudske književnosti. Tekste po navadi spremljajo beležka o pisatelju in opombe o manj znanih pojmi v delih književnikov. V drugem delu knjige je slovnica srbohrvatskega jezika in potem srbohrvatsko-slovenski slovar besed, ki so v tekstih slovenskim bralcem neznane. Razen tega so organsko vstavljene ilustracije, ki imajo nalogo, da s fotografskim gradivom ožive pisatelje ali prikažejo kulturno življenje naših narodov.

Avtor se je potrudil, da je v okviru teh zahtev napisal čim boljšo šolsko knjigo. Če berilo v celoti prehtemo, pušča soliden vtis. Očitno bo dobro rabilo

pri preučevanju srbohrvaščine na slovenskih gimnazijah. Izbor tekstov je s pedagoške plati dostopen letnikoma mladine, ki jima je namenjen, in večji del sestavkov ima tudi estetske kvalitete. Tako bo mladina lahko razvijala smisel za književnost in okus za ocenjevanje knjižnih del. Posebno je dobra izbira tekstov iz narodnoosvobodilnega boja. Pač pa je morda nekaj preveč hajduških motivov. Zato bi jih bilo treba v morebitni drugi izdaji razredčiti in jim dodati nekaj sodobnih tekstov. Ne deklarativnih, temveč kvalitetnih — morda iz Davičevega romana *Beton i svici*. S te strani je zelo srečno izbrana moderna rodoljubna pesem Jureta Kaštelana *Naša zemlja* v svobodnem verzu, ki prav dobro nadomešča prejšnje domoljubne verze z verbalistično patetiko.

Za drugo izdajo bi svetovali avtorju, naj vzpostavi ravnovesje v tekstih iz hrvatske in srbske književnosti. Razen tega, dasi ima knjiga naslov *Srbo-hrvatsko berilo*, je treba pohvaliti iniciativo avtorja, da je vstavil vrsto makedonskih tekstov, pesmi in proze, v originalu ali v hrvatskosrbskem prevodu. Dobro bi bilo, če bi avtor dodal še glavne karakteristike makedonskega jezika za predavatelje in za dijake.

Razumljivo je, da bi o izbiri tekstov lahko dala dobre pripombe tudi praksa. Potrebno bi bilo dodati še beležke o nekaterih pisateljih, pri katerih doslej ni podatkov o življenju in delu (Horvat, Kaštelan, naravoslovec Hirtz).

Slovniški del je napisan predvsem kot pomoč predavateljem, in sicer v strnjeni obliki, včasih s posebej označenimi gramatičnimi in pravopisnimi otenki, ki so v navadi na vzhodnem ali na zahodnem področju štokavščine. Z veliko zanesljivostjo, ki jo je pokazal prof. Jurančič že v *Srbohrvatsko-slovenskem slovarju*, je tudi v tej knjigi akcentuiral tekste za pravilno branje. Dobro pa bi bilo — ker so v slovnici primeri povečini v ekavščini, nekateri pa v ijekavščini — posebej opozoriti na ijekavske oblike, kajti knjigo bodo razen predavateljev uporabljali tudi dijaki.

Ilustracije so dobro izbrane, in sicer slike pisateljev, rojstnih hiš, znanstvenih ustanov (Jugoslovanska akademija, Srpska akademija). Te fotografije bodo pripomogle k večji povezavi mladine s teksti pisateljev.

Tako bo ta knjiga — zelo dobra v celoti, razen v nekaterih omenjenih malenkostih — pozitivno prispevala k spoznavanju slovenske mladine s kulturnim in književnim življenjem Hrvatov, Srbov in Makedoncev. *Emil Stampar*

Slovniške in pravopisne drobtine

PROBLEMATIKA IN PROBLEMATIČEN

Duhovite, odločilne poteze šahistov, tako imenovane *problemske* poteze (ker so bile igrane z natančnostjo, kakršna je potrebna, da se reši večpotezen šahovski problem) zaznamujejo šahovski poročevalci s klicajem, *problematičnim* potezam igralcev, zlasti takim, ki so bile vzrok poraza, pa dodajajo vprašaj. SP 654 pravi, da izraža beseda *problematika* spornost, nedognanost, nejasnost, pridevnik *problematičen* pa da pomeni sporen, dvomen, nejasen. Pridevnik *problematičen* je v tem pomenu znan tudi mnogim drugim jezikom.

V slovenskem knjištvu se je v zadnjem času ukoreninilo mnenje, da izraža samostalnik *problematika* skup problemov, ki zadeva snov, o kateri pisec razpravlja. Le še bolj izjemoma bereš n. pr., da se pri sestavi računskih zaključkov odpre vrsta problemov; da ima morska plovba več zamotanih problemov; da gre za obstoječe probleme in njih oceno ipd. Zdaj pišejo raje, da se mnogo govori o problematiki inflacije; da prikazuje pisatelj na malo straneh problematiko slovenske umetnosti; da je težko v nekaj stavkih zajeti vso obširno in precej zamotano problematiko; da je pisatelj čvrsto zaoral svojo brazdo v problematiko slovenske vasi; da bo še brez števila sestankov in sej z isto tematiko in problematiko; da je že malone do vseh nadrobnosti obdelana problematika mnogih etnografskih predmetov za slovensko ozemlje; da je bil po

problematiki zelo pestri plenum društva uspešno zaključen itd. Zdaj govoré kar o problematiki Prešerna v bolgarščini, o problematiki poljske gledališke umetnosti, o izraziti poljski nacionalni problematiki, o preučevanju zakonodajne problematike, o problematiki zunanje trgovine, o problematiki švicarskega filma pa o naši, oziroma filmski, nacionalni, manjšinski, meščanski, pomorski, socialni, socialno-ekonomski, tonski in ne vem še kakšni problematiki.

Cvetka *problematika* -e ž v pomenu skup problemov ni zrasla na slovenski njivi, marveč je presajena iz Srbije, kjer pa se v znanstvu ni prijala niti se ni na časnikarskih lehah tako bujno razbohotila kot pri nas. Šel sem po razlago k Srbu. Pisatelj, ki ima dobre zveze s srbskimi časnikarji in včasih tudi sam napiše kako reč za časnike, je meni radovednežu hudomušno namignil, da gre za specifično »novinarsko tekovino«, češ sklepanje je prosto in mislijo, da se mu ne more nič ugovarjati: tema > tematika, sistem > sistematika, zlasti tale poslednji, ki se na las ujema z našo zadevo problem > problematika. Tako mi je srbski prijatelj razložil to preprosto etimologijo, v kateri da so srbski časnikarji mojstri: mandator (namesto mandatár), operátor ipd. Nedavno smo v slovenskem dnevniku res že brali besedo mandátor v pomenu: pooblaščenec. Če se v knjižnem jeziku brez prizanašanja otepamo izvirnih srbohrvatizmov, nismo li še mnogo bolj dolžni, da se dosledno ogibamo pokvarjenim srbskim latinizmom in grecizmom?

France Goršič

O RAZZLOGOVANJU TUJK

V Knjigi 1955 in 1956 sem že nekajkrat opozoril na primere napačnega razzlogovanja tujk v našem tisku. Umljivo je, da stavec skoraj ne more obvladati več tujih jezikov in njihovih pravopisnih pravil, od korektorja pa bi to smeli pričakovati. Na istem mestu sem tudi priporočil Webstrov New World Dictionary, kjer so vsa gesla (tujke, znana imena ipd.) dosledno razzlogovana, kar je v priročniku te vrste pač redkost.

Napake, nabrane iz časnikov in revij, nastale večinoma iz naglice ali ostale iz strahu pred podražitvijo tiska, so sicer umljive, ne pa vedno opravičljive. Nova bera te drobnjadi bi bila:

Mo-orehead (Naši razgledi, 8. 12. 1956); Gonco-urtovo nagrado (Slovenski Poročevalec, 12. 12. 1956); Jeana Pa-ula S. (Sl. Por., 2. 2. 1957); Shelle-yu, Shelle-yevega (Sl. Por., 10. 2. 1957); Grahama Gre-ena (Nova pot, št. 4—8, 1956); Fa-usta (NR, 9. 3. 1957); Daguer-re (Življenje in tehnika, št. 4, 1957); Go-etheja (Knjiga 57, št. 3); Sha-kespearovih (Sl. Por., 1. in 3. 4. 1957); Twelve aga-inst (NR, 6. 4. 1957); Franco-ise Sagan (Sl. Por., 14. 4. 1957); Marije Anto-inette (Mladina, št. 12, 1957); Rousse-aujem (NR, 25. 5. 1957); ref-leksi (Knjiga 57, št. 4); Fa-hrenheita (TT, 30. 5. 1957); Mars-halovi otoki (Sl. Por., 28. 6. 1957); Ja-cqueline (TT, 4. 7. 1957); Nietz-sche (Naša Sodobnost, št. 7, 1957); Webster ima Nie-tzsche (po izgovoru!), čeprav bi po nemškem pravilu pisanja šlo tudi prvo (Nemci razbijajo tseh, tz, chs nazaj v dva soglasnika, odvajajo celo nemi h od dolgega samoglasnika!).

Teh primerov ne moremo razzlogovati po slovenskih pravopisnih in pravorečnih pravilih, pri večini gre za govorno enoto podvojenega ali dveh samoglasnikov. Toliko pogleda v pravorečje evropskih jezikov ima povprečno vsak naš korektor!

L. Stanek

PRIPOMBA JE BILA IZNEŠENA

Kar dve grdi spaki tičita v navedenem stavku. Najprej bomo stavek postavili v tvorni način in obenem zamenjali glagol iznesem, ker pripombe in predloge stavimo, ne pa iznašamo, še bolje pa bo, če kar povemo, da smo to ali ono pripomnili, predlagali itd. Če je pa že komu po tujih jezikih — neslovanskih — tako všeč trpni način, naj vsaj trpni deležnik napravi pravičen. Glagol nesti, nesem sodi v prvo glagolsko vrsto, ki v nji ni nikake jota-cije, torej iznesen, iznesena. Analogija po nošen, ponošen, donosen v knjižnem jeziku namreč ni dovoljena.

Fr. Jesenovec

O berilih za nižjo gimnazijo je bilo izrečenih že dosti pripomb in želj, manj pa jih je bilo zapisanih. Ne bo odveč, če priložimo nekaj misli, ki jih je povedala v pismu profesorica Zdenka Serajnik iz Konjic. Naj se uravna šola v prihodnjih letih kakorkoli, potrebe, ki jih je pokazala dolga skušnja, bodo povečini iste. Zato je vredno iz pisma posneti tudi skoraj mimogrede dodano željo, da bi imela nova berila več vzgojnega branja — za moralni pouk, ali da bi prinašala zglede uradnega spisa, ki ga zahteva učni načrt, še bolj pa življenje, priročnika za to pa niso poskrbeli. Še bolj v živo zadevajo takele misli: »V dvanajstih letih povojnega poučevanja slovenščine na omenjeni stopnji opažam, da je vedno premalo Milčinskega, Finžgarja, deloma Seliškarja. Dve tretjini gradiva pa je zelo daleč živahnemu in neposrednemu dojetanju 13 do 15-letnikov.« In tako je seveda premalo dramskih odlomkov, ali »vedrih in mladostnih, ne n. pr. Revizorja, ki bi bil za šestošolce«. S tem pa ne misli podpreti namere, da bi zglede iz svetovne literature, med njimi tudi kakšnega Shakespeara, izločili iz že tako skromnega nižješolskega merila. Takih odlomkov se nekateri najbrž bojijo prav zato, ker bi jih študenti takoj pograbili in pri tem morda postali preživahni. Vendar če je besedilo srečno izbrano, branje v šoli pa primerno pripravljeno, bo živahnost ostala v pravih mejah in tako bo v mladega človeka neprisiljeno prehajala idejna in moralna vsebina obravnavanega dela, hkrati pa bo užival ob prav tako neprisiljenem pouku jezika, ki je v živi besedi. In kje je pač bolj živa kakor v dobrem odrskem delu!

Te vrste pouk se razteza tudi na delo zunaj šole, še posebno pa ima z njim opravlja prosvetni delavec na deželi. In če hoče stvar opraviti, da bodo ljudje zadovoljni, nima lahke poti. Zato je razumljivo, da si išče pomoči tudi pri nas, da bi tudi v svojem listu obrnili pozornost na tako delo in ga podprli. »List je zelo lepo urejen, prijetno se menjavata jezik in slovstvo, mislim pa, da bi nekoliko odprl predalčke še — dramatiki. Vem, da nisem sama, ki se — kot vaša učiteljica — ukvarjam z dramatiko in pri tem opažam na sebi več pomanjkljivosti kot znanja. Po petih letih amaterskega dela, s kakimi desetimi predstavami, moram reči, da sem večkrat preiskala pol Slovenije, pisarila, vozila se od Ljubljane do Maribora in preko Celja — na lovu za primernimi deli in za umetniškimi impulzi, ki jih od režiserja pričakuje drugi. Vem, da delajo to tudi drugi in verjetno z boljšimi uspehi — zakaj si ne bi medsebojno pomagali? Objavljali v zapiskih konkretne ugotovitve, kritike, nasvete, pobude? Mnogo prostora posvečamo (narod Bohoričev, Hipolitov, Kopitarjev in Miklošičev!) jezikovnim drobtinam — pa je vendar ravno zadnji čas dramatika tista sila, ki osvoji in tudi jezika nauči več kot — oprosti! — stari: Ne smeš! Tako moraš!«

Slavistično društvo je imelo v načrtu nekaj režiserski tečaj, pa ga do zdaj še ni moglo izpeljati. Pismo znova potrjuje, da bi prišli tukaj v poštdev predvsem udeleženci iz podeželskih krajev. Vprašanje je, koliko bi list sam lahko posegal v tako delo, da se ne bi naše prizadevanje križalo s tistimi, ki pritiče organizaciji prosvetnih društev. Kolikor pa gre za živo razširitev šolskega pouka, za poglobitev umetniške in idejne vzgoje kakor tudi čuta za jezik, kar ne sodi samo v meje šolske ure, tudi mi ne bi mogli stati ob strani. In gotovo bi bilo koristno, ko bi lahko sporočali, kako so se drugi tovariši reševali iz podobnih težav, in bi tako pokazali tudi na domača in tuja odrska besedila, po katerih naj bi segali. Nismo samo narod slovničarjev, ampak tudi narod, ki zelo veliko igra, povprečno več kot marsikateri okoli nas. In vendar se po pravici pritožujemo, da nimamo posebno bogate in žive dramatike. Res nismo živeli v takih okoliščinah kakor na priliko Francozi, ki jim je dvorna in meščanska družba pomogla do imenitnega razcveta dramatične literature. Ne morejo pa biti vsega krive naše majhne razmere. V Parizu sem 1939. leta gledal igro, kjer je bil zaplet zasnovan na zmešnjavah iz prvih dni septembra, ob mobilizaciji in preplahih spričo napovedi letalskih napadov. Lahka bulvar-ska reč, ali spretno in duhovito speljana in še to — v dveh mesecih po do-

godkih že na odru! Za to je treba imeti res dobro šolo, kakršna je francoska, ki te nauči jasnega in prožnega izražanja, treba je podobne tradicije v dobrem pisanju, treba pa je tudi discipline, da se do dobrega seznaniš z zahtevami odra. In zakaj bi mi ne zmogli česa takega? Seveda, šola bi morala dati več, kakor pa dá do zdaj, ko je premalo skrbí za izraz, govorjen ali pisan. Pisatelj bi moral imeti obrtno stran, kakor se reče, v mezincu. Moral bi imeti pred seboj živega človeka, kakor so ga imeli tudi avtorji naših dobrih odrskih tekstov.

Mimogrede bi bilo vredno pokazati na naše zasnutke v štiridesetih letih prejšnjega stoletja, iz katerih bi se bilo lahko več razvilo, ko bi imeli več pravih pisateljskih moči in tudi več vztrajnosti. V Novicah srečujemo vrsto poučnih in vzgojnih, na pol povestnih sestavkov, napisanih v dialogu, ki se je že od nekdaj obnesel za te vrste obravnavo. Ali treba je tudi povedati, da so ti pogovori kdaj pa kdaj res prijetno živi, zajeti naravnost iz domačega stvarnega življenja, včasih celo pripravljeni z režijskimi opombami — kot pravo besedilo za na oder. Kastelčevo, posebno pa Prešernovo in Smoletovo prizadevanje, da bi obnovili domačo dramatično tradicijo in jo dopolnili, je torej raslo iz resničnih potreb, če je naletelo v teh letih na tak odmev. Sproščene razmere v 1848. letu so to še bolj pokazale. Ali ko bi bolj gojili to zvrst in si več upali, bi imeli nekaj več del, primernih za igranje. Bolj bi vedeli, kaj pomeni v igri živ dialog. In zakaj ne bi današnja šola s tem, da mladega človeka seznanja z najboljšim iz domačega dramatičnega izročila, dajala zraven tudi svojih spodbud, da bi se tako pisanje okrepilo in razmahnilo. L. L.

BEOGRAJSKI KONGRES

Prvi kongres jugoslovanskih slavistov v Beogradu med 11. in 14. septembrom 1957 naj bi bil pravzaprav priprava na svetovni kongres slavistov v Moskvi prihodnjo jesen. Teme, določene za razpravo v Moskvi, naj bi obdelali slavisti najprej doma, po razpravi in kritiki pred domačim krogom pa naj bi referatom dali končno vsebino in obliko. Referati na beograjskem sestanku, ki se je slavnostno imenoval »prvo zborovanje jugoslovanskih slavistov«, pa v precejšnji meri temu namenu niso zadostili. Šepala je zunanja organizacija, kar je bilo neprijetno. Še neprijetnejše pa je bilo, da zborovanje tudi vsebinsko ni bilo tako pripravljeno, kakor bi bilo treba, kakor so želeli jugoslovanski udeleženci in kakor je terjal namen zborovanja. Nekateri referati in koreferati so bili pod povprečno slavistično ravno, nekateri niso bili pripravljeni tako, kakor je zahtevala perspektiva moskovskega kongresa in le nekaterim je mogoče priznati, da so bili na dostojni višini in da jih je mogoče pripustiti pred svetovni slavistični avditorij. Ne da bi bil samoljuben, je le-to mogoče reči o referatih Slovencev, ki so se držali teme, jo obdelali in skušali gledati problemsko.

Moje pripombe se nanašajo le na referate *v odseku za slovstveno zgodovino*, medtem ko je delo (razen v plenumu) teklo še v lingvistični sekciji.

Vprašanje periodizacije jugoslovanskih slovstev je imel za svojo temo dr. Dragoljub Pavlović, vendar je ni obdelal ne splošno ne v podrobnostih, ne problemsko ne deskriptivno. V problematiko teme se ni spuščal, kakšnega svojega mnenja ni zastopal. Zagovarjal je lagodno tezo, da hrvatska in srbska slovstvena zgodovina ohranita še nadalje pavšalno delitev na »staro«, »srednjo« in »novo« dobo. Drugo vprašanje, ki ga je postavil pred zborujoče slaviste, je bila teza o jugoslovanskih slovstvih kot enoti. Z lepimi besedami je skušal dati tej stari, zavrženi tezi obraz nečesa novega, vendar zanjo ni mogel vneti poslušalcev, vsaj Slovencev ne. Jugoslovanske literature so deli evropske ali svetovne literature, po Pavlovićevi logiki pa bi na primer tudi albanska ali bolgarska literatura postali jugoslovanski, samo če bi se premaknile sedanje državne meje Jugoslavije. Toda krajevno in časovno vzporejanje različnih, čeprav sosednjih slovstev n. pr. v enotni knjigi še zdaleč ni dokaz o njihovi notranji povezanosti ali celo enotnosti. Stvarno je referent le moral govoriti o srbski in hrvatski literaturi, o makedonskem in slovenskem slovstvu in stvarnost je zahtevala, da je bil govor o periodizaciji slovenskega slovstva v posebnem koreferatu, ki ga je podal dr. A. Slodnjak. To periodizacijo je avtor uveljavil v rokopisu svoje nemško pisane zgodovine slovenskega slovstva. Bila

je premišljena in logična in zanj samega v navedenem delu uspešna, v okviru kongresnih referatov pa med redkimi problemska in je zato izzivala ugovore in pritrjevanje. — Referat dr. Fr. Petreta, napisan v hrvaščini, o problemu preučevanja jugoslovanskih slovstev v 20. stoletju je ustrezal s svojo podobo slovstvenega razvoja bolje za slovenski kot za hrvatski in srbski del, ni pa dovolj upošteval prve besede v naslovu, namreč »problematika«. Dr. M. Boršnik je govorila o slovstvenih gibanjih kot izrazu družbenega razvoja slovenskega naroda. Referat ni hotel biti odkritje, zaslužen pa je bil zaradi skladne celovitosti, s katero je pokazal slovstveni razvoj pod zornim kotom družbenega razvoja od začetka do naših dni. Trpel je edino za elegičnim podtonom: vse do danes naj bi bil slovenski razvoj ena sama veriga bojev, ovir, padcev, zapostavljanja, žrtev in redkih uspehov. In vendar smo v svojem zamudništvu, ki ga po veliki večini nismo bili sami krivi, pozitivno izrabili prenekatero možnost, ki bi je drugi, razvojno naprednejši, ne. — Izven prizgol jugoslovanskih področij sta segla referat R. Lalića in koreferat dr. J. Badalića o problemu preučevanja vzajemnih vplivov in zvez med slovanskimi slovstvi. Prvi je temo obdeloval teoretično, drugi praktično in konkretno. Lalić se ni oddaljil od dosedanjih splošno znanih metodoloških tez o tem vprašanju v slavistiki, ki pa so potrebne revizije. Dr. Badalić je bil ob hrvatskem gradivu stvaren in poučen, čeprav neizčrpen. Zaradi odsotnosti referenta dr. B. Krefta, ki naj bi govoril o zvezah med ruskim in slovanskim slovstvom, je v razpravi dal o tem nekaj opozoril, ki so segala v prelomna obdobja našega razvoja, dr. A. Slodnjak.

Iz programa so razen Kreftovega referata izpadli še referat dr. K. Taranovskega o pomenu preučevanja metrike v slovanskih jezikih ter koreferata tovarišev iz Sarajeva o problemu periodizacije jugoslovanskih slovstev in preučevanja naših slovstev v 20. stoletju.

Nespretna organizacija je zakrivila, da so bili v lingvistični sekciji na sporedu trije referati o osnovah preučevanja jezika in sloga naših književnikov (dr. I. Frangeš, dr. Milivoje Pavlović, dr. J. Vuković) prav v času, ko je imela v slovstvenozgodovinski sekciji svoj referat dr. M. Boršnik. Tako je dr. M. Boršnik ostala tako rekoč brez poslušalcev; kar pa jih je bilo, niso po referatu razvili debate, ker so se hoteli pridružiti poslušalcem treh referatov o jeziku in slogu. Velika časovna stiska, prenapolnjena in neakustična dvorana ter skrajna nediscipliniranost referentov, ki so časovno stisko še povečali, so ustvarili vse prej kot ugodno ozračje za poslušanje ali razpravljanje o temi. Vsi trije referenti so dokazali, kako je to področje jugoslovanskim slavistom zelo novo in kako pod ta naslov spravljajo naravnost čudovito mešanico problemov in trditev. Mnogo bistrih opažanj pa je utonilo v tiski časa in povodnji besed.

Še slabše je bilo po organizacijski strani z referati in koreferati o značaju in mestu pouka materinskega jezika oziroma slovstva v višjih razredih srednje šole, za kar je bilo na programu šest oziroma pet govornikov. Koreferenti niso dobili prej na vpogled obeh referatov, referata o jeziku in referata o slovstvu, in tako seveda svojih koreferatov niso mogli usmeriti po vodilnem referatu. Referent o pouku jezika, dr. I. Mamuzić, je celo priznal, da ob pisanju svojega (debelo uro trajajočega) referata niti ni vedel, kakšen je program beograjskega kongresa. Zaradi splošne časovne stiske in organizacijske zmede sta umaknila svoja koreferata dr. A. Bajec ter Makedonec K. Tošev, prvi o jeziku, drugi o jeziku in slovstvu. Pokazalo se je, kako imajo sicer vsa naša nacionalna področja približno enake težave in enaka vprašanja, razkrilo pa obenem, kako raznolike so razmere, iz katerih raste problematika pouka. Zato se zdi pametnejše, da o vprašanjih poučevanja materinskega jezika in jugoslovanskih književnosti razpravljajo posamezne republiške skupine in nacionalne enote, ker bodo lahko izhajale iz svojih posebnih kulturnih, organizacijskih in šolskih razmer — šele po razčiščenju vprašanj v svoji hiši je mogoče razpravljati o vprašanjih, ki so skupna celotni jugoslovanski srenji. (Isto sem napisal že v prvi številki prvega letnika JiS v poročilu o ohridskem posvetovanju jugoslovanskih slavistov.)

Če pogledamo še to, kako se je uveljavila na beograjskem zborovanju slovenska problematika, moramo ugotoviti, da je bila kot avtonomna, svojstvena problematika upoštevana bolj kakor pred dvema letoma v Ohridu oziroma v Beogradu. Ni se več zgodilo, da redni univerzitetni profesor z neslovanskega področja ne bi znal prebrati niti imen svojih slovenskih kolegov. Letočni beo-

grajski kongres je dal posebno mesto referatom oziroma koreferatom v slovenskem jeziku o naših lastnih vprašanjih. Vendar se je bilo tem slovenskim predavanjem mogoče izogniti, kar so zlasti srbski tovariši tudi večkrat storili. Slovenski jezik ostaja še premnogim slavistom izven Slovenije zapečaten skrivnost, kar so številni tovariši v Beogradu tudi prostodušno priznavali. Mislim, da tudi mi do vsaj delnega obvladanja srbohrvatskega jezika nismo prišli brez truda in da ima pri tem svoje zasluge naša univerza. Prvo in drugo more voditi do uspeha tudi neslovenske slaviste v Jugoslaviji. Viktor Smolej

Proti pričakovanju je bila pri večini predavanj *lingvistične sekcije* udeležba dovolj številna; tudi debate so dokazale, da je v jugoslovanskem merilu zanimanje za lingvistiko večje kot v slovenskem. Obravnavana tematika je nazkazala v glavnem dve smeri: historični razvoj naših književnih jezikov in dialektologijo, kar je seveda v nujni medsebojni zvezi. Ob stran pa ni bilo postavljeno niti vprašanje sintakse in stila srbohrvatskega knjižnega jezika. Oboje je vzbujalo veliko zanimanje, a je naša pričakovanja z izjemo predavanja prof. Frangeša, ki je bilo res na višini, bolj razočaralo kot zadostilo. Predavatelji so bili iz vseh bratskih republik, med njimi so bili naši slovenski predavatelji dobro zastopani tako po različni tematiki kot po kvaliteti referatov. Tematika referatov je bila razvrščena lepo, tako da smo si ob koncu kongresa lahko ustvarili celotno sliko historičnega in današnjega jezikovnega stanja.

Delo lingvistične sekcije je pričel predsednik Srbske akademije znanosti in umetnosti dr. A. Belić, ki je v predavanju Periodizacija razvitka srpskohrvatskog jezika prešel vseh šest razvojnih stadijev. Prikazal je razvoj srbohrvatskega jezika od praslovanščine preko najznačilnejših dialektoloških črt do končnega pojava, ki je najbolj spremenil srbohrvatski jezik, do sistema nove akcentuacije. Pojasnjeval nam je sproti tudi vzroke vseh teh jezikovnih pojavov in pri tem skromno in preprosto pokazal vso širino in globino svojih jezikovnih raziskav in znanja. Končni zaključek njegovih izvajanj je bil, da so migracije Srbov in Hrvatov v srednjem veku in pozneje neurejene razmere in ogroženost zaradi Turkov večkrat pretrgale naravni razvoj srbohrvatskega jezika in ponekod (čakavci, zahodna Bosna) obvarovale dragocene jezikovne starine, na drugi strani pa staro stanje hitro razvijale in spreminjale. Podobno je izzvenelo, kolikor sta si jezikovna razvoja podobna, tudi predavanje dr. R. Kolarića, ki je v svojem referatu Periodizacija razvoja slovenskega jezika dopolnil in poglobil nekatere teze prof. Ramovša in pokazal na odločilne osebnosti v zgodovini slovenskega jezika, ki so določale razvoju smer (protestanti, barok, razsvetljenstvo). — Izredno zanimanje je z referatom O razvitku makedonskog književnog jezika dosegel prof. Koneski. Predavanje ni bilo strogo lingvistično, ampak nas je seznanjalo z aktualnimi problemi knjižnega in pogovornega jezika ter dialektologije. Po osvoboditvi so bili Makedonci pred temi problemi brez knjižne tradicije, zahteve knjižnega jezika v našem času so pa velike. Ob sedanjem mešanju dialektov je bila nujno potrebna selekcija: odločilno vlogo so prevzela osrednja makedonska narečja. Posebne težave je pomenila spet ljudska sintaksa, kjer je bilo treba iz stilnih razlogov marsikaj preformirati. Prav tako težko poglavje je bil leksikon ljudskega jezika, ki še daleč ni more kriti vseh potreb današnjega leposlovnega izražanja. Do končne formacije makedonskega knjižnega jezika je imel umetnik pred seboj le ljudskega pesnika in pripovednika in tuje vzore. Z datumom 5.—7. junija 1945 se začenja makedonski knjižni jezik, ki za tamkajšnje razmere pomeni časten uspeh.

Prav tako so bila zanimiva predavanja iz jugoslovanske dialektologije, ki je ne samo pri nas, ampak tudi pri Srbih in Hrvatih glavni predmet jezikoslovnih študij. S pojavom moderne vokalne redukcije, ki je v slovenskih dialektih na vsem jugoslovanskem ozemlju najmočnejša, je delegate seznanil s svojim kratkim in jedrnatim, izvrstno stiliziranim referatom O izgubi nominalnih končnic v nekaterih primorskih govorih dr. Tine Logar. Vendar so bili večini delegatov naši dialektološki pojavi neznani, zato vprašanje moderne vokalne redukcije ni izzvalo tako živahne diskusije, kot je bila pri naslednjem predavanju iz srbohrvatske dialektologije. Referat prof. Belića Značaj zapadnoštokavskog govora za istoriju i dialektologiju srpskohrvatskog jezika so dopolnjevali tudi drugi raziskovalci, n. pr. prof. Hraste. Od mlajših je pokazal naj-

širše dialektološko in splošno lingvistično znanje prof. Ivić iz Novega Sada, ki gleda na vprašanje dialektologije s sodobnega družbenozgodovinskega vidika.

Da je pri Srbih raziskovanje sintakse na visoki stopnji, je pokazal jassen in pregleden referat prof. Stevanovića. Karakter odredaba samostalnih reči i razlike medu njima, kjer se kljub ostri diskusiji delegati niso mogli zediniti o vprašanju apozicije in atributa. Dr. Fr. Bezljaj je v svojem predavanju iz onomastike — edinem te vrste na kongresu — prikazal svoja izvirna dognanja. Referat Stratigrafija Slovanov v luči onomastike nam je dal nove poglede o naselitvi Slovencev in Jugoslovanov sploh ter o njihovem življenju.

Toliko je v skromnem obrisu mogoče povedati o delu lingvistične sekcije na kongresu. Program je navzoče slaviste pobliže seznanil s smermi in metodami jugoslovanskega lingvističnega znanstvenega dela.

Tinka Orožen

OBČNI ZBOR SLAVISTIČNEGA DRUŠTVA

Poslovno leto 1956/1957 je Slavistično društvo zaključilo z 19. rednim občnim zborom 12. maja 1957. Čeprav je bilo članstvo obveščeno, je bila udeležba slaba; posebno malo je bilo ljubljanskih slavistov.

Predsednik društva, prof. Janko Jurančič, je odprl zborovanje in v predsedniškem poročilu podal pregled društvenega dela v preteklem letu in nakazal naloge v prihodnjem. Iz njegovega poročila je bilo razvidno, da društvo v preteklem letu ni imelo nobene vidne skupne manifestacije, ki bi zajela večje število članstva; kljub temu je delalo in dosegalo uspehe. Ne glede na materialne ovire in pomanjkanje tiskarn je — čeprav z zamudo — izšel lanski letnik Slavistične revije; letošnji, posvečen zaslužnemu starosti prof. R. Nahtigalu, je pripravljen za tisk. Redno izhaja drugo društveno glasilo Jezik in slovstvo in je v javnosti razširjeno in priznано glasilo, čeprav je med člani samimi, zlasti pa med študenti slavistike in dijaštvom gimnazij še vedno premalo naročnikov. Strokovna predavanja v Ljubljani so bila v preteklem letu številna in dobro obiskana; posebno pomembna so bila predavanja obeh tujih gostov, krakovskega univ. prof. Lehr-Splawińskiego in prof. Matthews-a iz Londona. Pomemben uspeh za društvo je bilo nadalje strokovno in znanstveno delo društvenih članov. Izšel je prvi del obsežne Zgodovine slovenskega slovstva, naslednja dva sta v pripravi. Knjiga je kot kolektivno delo strokovnjakov za posamezna obdobja prvo tovrstno delo pri nas in kljub nekaterim kritikam pomeni lep uspeh. Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev so že presegla število petdeset in brez zastanka izhajajo dalje. Po znanstveni zasnovi, izčrpnosti v tekstih in zanesljivosti v komentarjih so epohalno delo in edinstveno v Jugoslaviji.

Slaba stran in največja pomanjkljivost društva v preteklem poslovnem letu pa je bila premajhna povezanost članstva z odborom in članov med seboj; mnogi so člani le na papirju, brez intimnejše povezanosti z društvom, in odbor z njimi nima stika, mnogo poverjenikov je neaktivnih. Čuti se tudi zarez med predvojno in povojno generacijo slavistov ter celó med povojnimi letniki.

Poročilom tajnika, blagajnika, urednikov SR in JiS so sledila poročila delegatov in debata. Mnogo so govorili o čitankah, ki jih po srednjih šolah primanjkuje, pa so potrebne tudi temeljite vsebinske obnove. Sklenjeno je bilo, da je treba omogočiti čim večjemu krogu članstva sodelovanje pri določanju nove vsebine beril; zato naj bo razprava o njih važen del zborovanja slovenskih slavistov oktobra letos v Novem mestu in Dolenjskih Toplicah. To zborovanje bo najpomembnejša društvena prireditev v tem letu; udeleži se ga lahko vsak slavist, ne glede na članstvo v društvu. Glavni namen sestanka bo utrditi društvo, povezati članstvo med seboj in z odborom ter vzpostaviti mrežo poverjenikov po okrajnih središčih. Na programu bodo predavanja z literarnozgodovinsko in jezikoslovno tematiko, za zaključek pa izlet do Brežic z ogledom kulturnih znamenitosti vzhodnega dela Dolenjske. Zborovanje naj bi tudi posredovalo širšemu krogu slovenskih slavistov rezultate 1. kongresa jugoslovanskih slavistov v Beogradu, ki se ga je udeležilo le malo delegatov iz Slovenije.

Na občnem zboru je bil izvoljen novi odbor: za predsednika je bil znova izbran prof. Janko Jurančič, za podpredsednika prof. Ivan Kolar; v odbor je bilo na novo izvoljenih nekaj mlajših članov.

Marko Kranjec

Mladinska knjiga

V novembru so izšle te knjige:

KNJIŽNICA »ČEBELICA«:

Indijska pravljica: Miška si izbira ženina
cena: broš. 50 din, kart. 110 din

KNJIŽNICA »SINJI GALEB«:

Aleksander Dumas: Črni tulipan 1. del
cena za naročnike: broš. 90 din, ppl. 150 din, pl. 190 din
cena za druge: broš. 120 din, ppl. 160 din, pl. 198 din

KNJIŽNICA »KONDOR«:

Ivan Tavčar: Visoška kronika
cena za naročnike: broš. 130 din, ppl. 250 din
cena za druge: broš. 150 din, ppl. 290 din

ZBIRKA »IGRA IN DELO«:

Jože Prharc: Gumenjak P-111
cena posameznega zvezka: 70 din

ZBIRKA POTOPISOV »GLOBUS«:

Robert Neubauer: Ceylon (tik pred izidom)
cena za naročnike: 300 din

ZBIRKA NAJLEPŠIH PRAVLJIC »ZLATA PTICA«:

Francoske pravljice (tik pred izidom)
cena za naročnike: 300 din

MLADINSKA KNJIGA
Ljubljana, Tomšičeva 2

McArthur

McArthur

McArthur

McArthur

McArthur

McArthur

McArthur

McArthur

McArthur

McArthur

McArthur

McArthur

McArthur

McArthur

McArthur

McArthur

McArthur

McArthur

McArthur

McArthur

McArthur

McArthur

McArthur